

Yakuniy tahrirlangan shaklda nashr etilgan:

J Nikoh Fam · 2010 yil iyun; 72(3): 685–704. doi: 10.1111/j.1741-3737.2010.00725.x.

Ijtimoiy-iqtisodiy holat, oilaviy jarayonlar va shaxs Rivojlanish

Rand D. Konger, Ketrin J. Konger va Monika J. Martin oilaviy tadqiqot guruhi, Inson va jamiyatni rivojlantirish, Kaliforniya universiteti, Devis

Abstrakt

So'nggi o'n yillikda olib borilgan tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, ijtimoiy sinf yoki ijtimoiy-iqtisodiy holat (SES) ishqiy ittifoqdagi qoniqish va barqarorlik, ota-onalar va bolalar munosabatlarining sifati va kattalar va bolalarning rivojlanish natijalari qatori bilan bog'liq. Ushbu sharh ushbu uyushmalarni hisobga olish uchun taklif qilingan potentsial mexanizmlarga oid dalillarga qaratilgan. O'tgan o'n yillikda e'lon qilingan tadqiqot natijalari SES va oilaviy hayot o'rtasidagi munosabatlarning *interaksionistik modelini* qo'llab-quvvatlayotganini ko'rsatadi, bu *ijtimoiy sabab va ijtimoiy tanlov* nuqta nazaridan taxminlarni o'z ichiga oladi. Ko'rib chiqilishi kerak bo'lgan muhim nazariy va uslubiy muammolar nuqta nazaridan SES, oilaviy jarayonlar va individual rivojlanish bo'yicha kelajakdagi tadqiqotlar uchun tavsiyalar bilan yakunlanadi.

Kalit so'zlar

munosabatlar jarayonlari; ijtimoiy-iqtisodiy holat; farovonlik

Biz ushbu hisobotni 2000 yildan hozirgi kungacha bo'lgan davrda oilalar boshidan kechirgan iqtisodiy o'zgarishlarni ko'rib chiqishdan boshlaymiz. Afsuski, ushbu tahlil bugungi kunda ko'plab oilalar iqtisodiyotdagi mavjud inqiroz natijasida jiddiy moliyaviy muammolarga duch kelayotganini ko'rsatadi. Iqtisodiy sharoitlarni muhokama qilganimizdan so'ng, biz e'tiborimizni ijtimoiy-iqtisodiy holat (SES) va (1) kattalar ishqiy munosabatlaridagi qoniqish va barqarorlik, (2) ota-ona va bola munosabatlarining sifati va (3) o'rtasidagi bog'liqlik haqidagi dalillarga qaratamiz. kattalar va bolalarning shaxsiy moslashuvi. Bizning sa'y-harakatlarimizni boshqarish uchun biz ushbu va tegishli kalit so'zlarni Sotsiologik Abstraktlar, PsycINFO va *Nikoh va Oila jurnali* kabi yirik oila va rivojlanish jurnallarini to'g'ridan-to'g'ri tekshirish orqali ma'lumot qidirishda ishlatdik. So'nggi o'n yillikdagi tadqiqotlar va nazariyalarni ko'rib chiqishimiz natijasida biz SES va oilaviy hayot sifati o'rtasidagi bog'liqlik bir marta taxmin qilinganidan ko'ra oddiroq degan xulosaga keldik. Garchi biz oilaning ijtimoiy-iqtisodiy mavqei oila a'zolarining hayotiy rivojlanishi va o'zaro munosabatlariga ta'sir qiladi degan fikrni qo'llab-quvvatlasak ham, biz bolalik va o'smirlik davrida paydo bo'ladigan individual farqlar iqtisodiy va ta'lim yutuqlarini, shuningdek, ota-ona va romantik sherik sifatida kompetensiyani shakllantirishga yordam beradigan dalillarni topamiz. kattalar yillarida. Biz ushbu kuzatuvlarning keyingi o'n yillikda nazariya va tadqiqotlar rivojlanishiga ta'sirini ko'rib chiqish bilan yakunlaymiz.

Joy cheklanganligi sababli, biz ma'lumotnoma materiallaridan foydalanishda tanlab oldik va faqat ushbu hisobot maqsadlari uchun eng muhim bo'lganlarni qo'shдик. Bundan tashqari, ushbu o'n yillik ko'rib chiqiladigan nashrning bir maqolasida oila shakllanishiga iqtisodiy ta'sir ko'rib chiqiladi (Smock & Manning, 2010), boshqasi Edin va Kissane (2010) tomonidan tavsiflanadi

Ushbu qo'lyozma bo'yicha yozishmalar rdcongerr@ucdavis.edu manziliga yuborilishi kerak.

so'nggi o'n yillikda qashshoqlik bo'yicha ishlar, shu jumladan qashshoqlikning oila jarayonlari va bolalar rivojlanishiga ta'siri; biz ushbu hisobotda bu masalalarni ko'rib chiqmaymiz. Aksincha, biz e'tiborimizni kambag'al va kambag'al emas kabi toifalar to'plami sifatida emas, balki ijtimoiy-iqtisodiy holat yoki ijtimoiy sinfni davomiylik sifatida o'lchaydigan tadqiqotlarga qaratamiz. Shunday qilib, ushbu sharhning asosiy e'tibori miqdoriy tahlillarga qaratilgan, chunki oilalar va ijtimoiy sinf yoki SES bo'yicha sifatli ishlarning aksariyati qashshoqlik muammosi bilan bog'liq.

Ayniqsa, bizning asosiy qiziqishimiz SES va oilaviy hayot o'rtasidagi bog'liqlik uchun mumkin bo'lgan nazariy tushuntirishlarga tegishli. 1930-yillardagi depressiya yillarida olib borilgan tadqiqotlar shuni tasdiqladiki, oilalar ko'pincha iqtisodiy qiyinchiliklarga yoki past SESga duch kelganda azoblanadi (masalan, Angell 1936). Muhim va davom etayotgan masala SES va oilaviy jarayonlar o'rtasidagi munosabatlarni hisobga oladigan mexanizmlar, shuningdek, ushbu munosabatlarni mo'tadillashtirishi mumkin bo'lgan omillar bilan bog'liq. Ushbu sharhda biz, ayniqsa, so'nggi o'n yillikdagi nazariy taraqqiyotga qiziqamiz, bu SES, oilaviy jarayonlar va individual farovonlik o'rtasidagi munosabatlarning mohiyatini tushunishni yaxshilaydi. Ba'zan qarama-qarshi bo'lgan nazariy istiqbollari uchun dalillarni ko'rib chiqqandan so'ng, biz ushbu tadqiqot sohasidagi kelajakdagi nazariy ishlanmalar uchun muhim yangi yo'nalishlarni baholaymiz. Biz ushbu nazariy masalalarni adekvat ravishda olib borish uchun metodologik talablarni ham ko'rib chiqamiz. Ushbu masalalarga o'tishdan oldin biz so'nggi o'n yillikdagi iqtisodiy tendentsiyalarni tavsiflaymiz, SES va ijtimoiy sinfni o'lchashni ko'rib chiqamiz va turli nazariy yondashuvlarning asosiy taxminlarini ko'rib chiqamiz.

Yangi ming yillikning iqtisodiy iqlimi

Yangi ming yillikning birinchi o'n yilligi (ya'ni, 2000-2009 yillar) noaniqlik va beqarorlik davri bo'ldi. Iqtisodiy o'sish 2000 yildan buyon o'rtacha yiliga 2% dan bir oz ko'proqni tashkil etdi, oldingi yigirma yildagi yillik 3% va 1960-yillarda 4% (AQSh Savdo vazirligi, 2009). 1990-yillarning o'rtalaridan so'ng uy-joy narxlarini o'ysdi va yigirma yillik barqarorlikdan so'ng o'rtacha 50% ga oshdi. O'shandan beri uy-joy nominal narxlarining o'n ikki oylik o'zgarishi Buyuk Depressiya va ipoteka kreditlari garovi keskin oshganidan beri birinchi marta butun mamlakat bo'ylab manfiyga aylandi (OECD, 2008), bu o'n yil davomida AQShda sezilarli iqtisodiy tanglikni ta'kidlad. yaqin. Bir qator tendentsiyalar iqtisodiyotdagi ushbu salbiy o'zgarishlarni yanada ko'rsatadi.

Masalan, 16 yosh va undan katta yoshdagilar o'rtasidagi umumiy *ishsizlik darajasi* 2000 yildagi 4 foizdan 2009 yilning iyun va iyul oylarida 9,7 foizga o'sdi. 2009 yil oxiriga kelib, mamlakatda ishsizlik darajasi 10 foizdan oshdi va to'liq ishsizlik darajasi taxminan edi. 16% (AQSh Mehnat statistikasi byurosi, 2009 yil); bu raqamlar 1980-yillar boshidagi og'ir tanazzuldan keyingi ishsizlikning eng yuqori darajasini aks ettiradi (Gomstyn, 2009; Irwin & Shin, 2009). 2000-yillarda barcha irqiy va etnik guruhlarda ishsizlik ortgan bo'lsa-da, ishsizlik afro-amerikaliklar va ispanlar tomonidan nomutanosib ravishda boshdan kechirildi. Bandlik bilan bog'liq muammolar *oila daromadlari* darajasida o'z aksini topadi. 1995 yildan 2000 yilgacha barcha oilalar uchun oilaning o'rtacha daromadi 56 971 dollardan 63 430 dollargacha oshdi, keyin 2005 yilda 61 976 dollargacha pasaydi va 2008 yilda yana 61 521 dollargacha pasaydi (2008 yilda AQSh aholini ro'yxatga olish byurosi, 2009). Biroq, bu tendentsiyalar irq va oila tuzilishiga qarab o'zgargan. Oq tanli oilalarning o'rtacha daromadi 2000 yildagi 70 317 dollardan 2008 yilda 70 070 dollargacha kamaygan bo'lsa, afro-amerikalik oilalar xuddi shu davrda 42 105 dollardan 39 879 dollargacha kamaygan va ispan oilalarining ish haqi 43 063 dollardan 40 466 dollargacha kamaygan. (2009).

2008 yilda ona boshlig'i (to'liq ota-ona) oilalar, ota boshlig'i (to'liq ota-ona) oilalari va an'anaviy non bo'lgan erkak oilalarning o'rtacha daromadlari 2000 yildagidan kamroq edi (2008 yilda doimiy dollar; AQSh aholini ro'yxatga olish byurosi, 2009). Er-xotinning ikkalasi ham ishlayotgan er-xotin oilalar boshqa oila tuzilmalaridan ko'ra ko'proq maosh oladi. In

aksincha, onalar boshliq oilalarning o'rtacha daromadi 2000-yillardagi er-xotinlarning yarmidan kam edi. Otalar boshliq oilalarning ahvoli biroz yaxshiroq edi. 2000 yilda 18 yoshgacha bo'lgan bolalari bor va bolalari bo'lmagan oilalarning o'rtacha daromadi juda o'xshash edi (mos ravishda 63 478 dollar va 63 388 dollar); ammo, o'shandan beri bolali oilalar uchun ish haqi pasaygan, bolasiz oilalar esa 2007 yilda 65 940 AQSh dollariga yetgan (2008 yilda; AQSh aholini ro'yxatga olish byurosi, 2009). Yana bir muhim jihati shundaki, 2000-yillarda 1990-yillarda tashkil etilgan *daromad taqsimoti* tuzilmasi davom etdi, bu esa yuqori tabaqalarga kuchli foyda keltirdi. Daromadning eng yuqori besh foizining ulushi 1980 yildagi 14,6 foizdan 2008 yilda 20,5 foizga o'sdi. Shu bilan birga, eng past kvintilning ulushi 1980 yildagi 5,3 foizdan hozirgi ulushi 4 foizga tushdi (AQSh aholini ro'yxatga olish byurosi, 2009). Eng e'tiborlisi, AQShdagi 20 foiz oilalar umumiy daromadning deyarli 50 foizini tashkil qiladi.

Irq va jins so'nggi o'n yil ichida odamlar va oilalarning iqtisodiy sharoitlariga ta'sir qilishda davom etdi. Ayollar va erkaklarning o'rtacha yillik daromadlari o'rtasidagi gender tafovuti har doimgidek eng past darajaga etgan bo'lsa-da, 2007 yilda to'la vaqtli ishchilar uchun erkaklar daromadining 77,8 foizini ayollar tashkil qilgan bo'lsa-da, 1990 yildagi 71,6 foizga nisbatan sezilarli darajada gender farqi saqlanib qolmoqda. Bundan tashqari, irqiy va etnik ozchiliklar ayollar bilan bir xil darajada yutuqlarga erishmagan. Masalan, afro-amerikalik oilalarning daromadi 2008 yildagi 56,9 foizga nisbatan 1990 yilda Oq oila daromadining 56,0 foizini tashkil etdi (AQSh aholini ro'yxatga olish byurosi, 2009). Qashshoqlikda yashayotgan 18 yoshgacha bo'lgan bolalari bo'lgan oilalar statistikasi ham xuddi shunday ayanchli. To'liq ma'lumotlarga ega bo'lgan barcha irqiy guruhlar 2000 yildan (12,7%) 2008 yilgacha (15,7%) *kambag'allik darajasining* o'sishini ko'rsatdi, ammo guruhlar o'rtasidagi qarama-qarshiliklar keskin. 2000 yilda oq tanli bolali oilalarning 7,7 foizi qashshoqlikda yashagan, afro-amerikaliklarning 25,3 foizi va bolali ispan oilalarining 23,3 foizi qashshoqlik chegarasidan past daromadga ega edi. 2008 yilga kelib, bu ko'rsatkich Oq oilalarning 9,3 foizini, afro-amerikalik oilalarning 29,6 foizini va ispan oilalarining 26,8 foizini tashkil etdi (AQSh aholini ro'yxatga olish byurosi, 2009). Bu asrning birinchi o'n yilligida deyarli barcha oilalar iqtisodiy zarar ko'rgan, ammo etnik ozchilik oilalari eng ko'p zarar ko'rgan.

SES yoki ijtimoiy sinfni o'lchash

Ta'kidlanganidek, so'nggi o'n yillikdagi iqtisodiy pasayish ko'plab oilalarga moliyaviy tanglik, ish bilan ta'minlash imkoniyatlarining qisqarishi va oila a'zolariga o'z ta'lim maqsadlariga erishishda yordam beradigan resurslarning kamayishi nuqtai nazaridan jiddiy bosim o'tkazdi. Ushbu bo'limda muhokama qilganimizdek, iqtisodiy, kasbiy va ta'lim tajribasining ushbu o'lchovlari ijtimoiy sinf yoki ijtimoiy-iqtisodiy maqomning muhim belgilarini ifodalaydi. Ushbu hisobotda biz ijtimoiy sinf atamasini ijtimoiy-iqtisodiy holat (SES) bilan bir-birining o'rnida ishlatamiz, chunki odatda sinf ta'sirining miqdoriy tahlillarida qo'llaniladi (masalan, Haas, 2006; Scott & Leonhardt, 2005). SES ijtimoiy mavqening turli o'lchovlarini, jumladan, obro', kuch va iqtisodiy farovonlikni qamrab oladigan konstruktsiyadir (Hoff, Laursen va Tardiff, 2002; Oakes & Rossi, 2003). Zamonaviy tadqiqotchilarning ko'pchiligi uchta miqdoriy ko'rsatkich qiziqish sohalarini etarlicha yaxshi qamrab olishiga rozi bo'lishadi: daromad, ta'lim va kasbiy holat (Bradley va Korvin, 2002; Ensminger va Fothergill 2003).

Ijtimoiy mavqening ushbu ko'rsatkichlari ijobiy o'zaro bog'liqligiga qaramay (Ensminger va Fothergill; 2003), Duncan va Magnuson (2003) ijtimoiy maqomning ushbu belgilarining har biri vaqt bo'yicha turli darajadagi barqarorlikni namoyish etishini va oilaviy jarayonlarni va bolaning moslashuvini turlicha bashorat qilishini taklif qildi. . Ta'lim SESning eng ko'p qo'llaniladigan ko'rsatkichlaridan biri bo'lib, ko'pchilik tomonidan SESning kanonik elementi sifatida qaraladi, chunki u keyingi daromad va kasbga ta'sir qiladi (Krieger, Williams, & Moss, 1997; Mueller & Parcel, 1981). Shunday qilib, daromad, ta'lim va kasbiy maqom ba'zan SES va oilalar ko'rsatkichlari sifatida birgalikda ishlatiladi va ispan oilalarining 26,8 foizi (AQSh Byurosi)

Aholini ro'yxatga olish, 2009). Bu asrning birinchi o'n yilligida deyarli barcha oilalar iqtisodiy zarar ko'rgan, ammo etnik ozchilik oilalari eng ko'p zarar ko'rgan.

SES yoki ijtimoiy sinfni o'lchash

Ta'kidlanganidek, so'nggi o'n yillikdagi iqtisodiy pasayish ko'plab oilalarga moliyaviy tanglik, ish bilan ta'minlash imkoniyatlarining qisqarishi va oila a'zolariga o'z ta'lim maqsadlariga erishishda yordam beradigan resurslarning kamayishi nuqtai nazaridan jiddiy bosim o'tkazdi. Ushbu bo'limda muhokama qilganimizdek, iqtisodiy, kasbiy va ta'lim tajribasining ushbu o'lchovlari ijtimoiy sinf yoki ijtimoiy-iqtisodiy maqomning muhim belgilarini ifodalaydi. Ushbu hisobotda biz ijtimoiy sinf atamasini ijtimoiy-iqtisodiy holat (SES) bilan bir-birining o'rnida ishlatamiz, chunki odatda sinf ta'sirining miqdoriy tahlillarida qo'llaniladi (masalan, Haas, 2006; Scott & Leonhardt, 2005). SES ijtimoiy mavqening turli o'lchovlarini, jumladan, obro', kuch va iqtisodiy farovonlikni qamrab oladigan konstruksiyadir (Hoff, Laursen va Tardiff, 2002; Oakes & Rossi, 2003). Zamonaviy tadqiqotchilarning ko'pchiligi uchta miqdoriy ko'rsatkich qiziqish sohasini etarlicha yaxshi qamrab olishiga rozi bo'lishadi: daromad, ta'lim va kasbiy holat (Bradley va Korvin, 2002; Ensminger va Fothergill 2003).

Ijtimoiy mavqening ushbu ko'rsatkichlari ijobiy o'zaro bog'liqligiga qaramay (Ensminger va Fothergill; 2003), Duncan va Magnuson (2003) ijtimoiy maqomning ushbu belgilarining har biri vaqt bo'yicha turli darajadagi barqarorlikni namoyish etishini va oilaviy jarayonlarni va bolaning moslashuvini turlicha bashorat qilishini taklif qildi. . Ta'lim SESning eng ko'p qo'llaniladigan ko'rsatkichlaridan biri bo'lib, ko'pchilik tomonidan SESning kanonik elementi sifatida qaraladi, chunki u keyingi daromad va kasbga ta'sir qiladi (Krieger, Williams, & Moss, 1997; Mueller & Parcel, 1981). Shunday qilib, daromad, ta'lim va kasbiy holat ba'zan SES ko'rsatkichlari sifatida, shuningdek, ma'lumotlarni tahlil qilishda alohida o'zgaruvchilar sifatida foydalaniladi, shunda tadqiqotchilar ularning oila xususiyatlari va inson rivojlanishiga qo'shgan noyob, qo'shimcha hissalarini baholashlari mumkin. Ba'zi hollarda, oldingi ta'lim hatto keyingi daromad va ish muvaffaqiyatining prognozi sifatida ham foydalanish mumkin. Keyingi sharhda biz so'nggi o'n yillikda daromad, kasb va/yoki ta'lim va oilaviy jarayonlar o'rtasidagi munosabatlarni o'rgangan tadqiqotlarga e'tibor qaratamiz.

SES va oilaviy hayotni o'rganishdagi asosiy taxminlar

SES, oila faoliyati va inson rivojlanishi bo'yicha ko'plab tadqiqotlarning apriori taxmini shundan iboratki, ijtimoiy mavqe oilalarga vaqt o'tishi bilan ta'sir qiladi va ijtimoiy-iqtisodiy ahvol kattalar va bolalar uchun salbiy oqibatlariga olib keladi (masalan, Conger va boshq., 2002; Haas, 2006). . Ushbu asosiy tamoyil *ijtimoiy sabablar nuqtai nazarining* misolini ifodalaydi, bu ijtimoiy sharoitlar salomatlik va farovonlikning o'zgarishiga olib keladi. Boshqa nazariy modellar SES va oilaviy jarayonlar o'rtasidagi munosabatlar oila a'zolarining shaxsiy xususiyatlaridagi individual farqlar bilan izohlanadi, bu ularning SES va oilaviy munosabatlariga ta'sir qiladi. Bu qarash *ijtimoiy tanlov nuqtai nazarini* ifodalaydi, bunda shaxslarning xususiyatlari va tabiati ularning ijtimoiy sharoitlariga ham, kelajakdagi his-tuyg'ulari va xatti-harakatlariga ham ta'sir qiladi (masalan, McLeod & Kaiser, 2004).

Ijtimoiy tanlanish nuqtai nazariga asoslangan nazariyalar ijtimoiy noqulaylik oilalar va bolalarga sababchi ta'sir ko'rsatadi degan taxminga jiddiy qarshilik sifatida taklif qilingan va biz ushbu nazariy dalillarni ushbu sharhda ko'rib chiqamiz. Shuni ta'kidlash kerakki, na ijtimoiy sabab, na ijtimoiy tanlanish qarashlari o'z-o'zidan nazariya emas; balki ular aniq nazariyalar asoslanadigan asosiy tamoyillarni ifodalaydi. Ushbu ikkala nuqtai nazarga oid nazariy dalillardan olingan tadqiqot dalillarini ko'rib chiqqach, biz SES va oila o'rtasidagi sabab dinamikasi degan xulosaga keldik.

munosabatlar ilgari tasavvur qilinganidan ko'ra murakkabroq bo'lishi mumkin va bu murakkabliklarni to'liq tushunish uchun yangi turdagi nazariya va tadqiqotlar talab qilinadi.

SES romantik munosabatlarning sifati va barqarorligini bashorat qiluvchi sifatida

Ushbu bo'limda biz ijtimoiy sinf yoki SES ishqiy munosabatlarga ta'sir qilishi kerakligi haqidagi ijtimoiy sabablar nuqtai nazariga oid nazariy istiqbollarni va empirik topilmalarni ko'rib chiqamiz. Nikoh va boshqa kattalar o'rtasidagi ishqiy munosabatlarni o'rganish odatda ikkita asosiy natijaga e'tibor qaratadi: munosabatlar sifati (masalan, er-xotin munosabatlarning baxtli yoki qoniqish baholari) va munosabatlar barqarorligi (masalan, ajralish, ajralish yoki er-xotinning munosabatlarga sodiqlik haqidagi hisobotlari yoki fikrlardan farqli o'laroq, ajralish bilan bog'liq rejalar). O'tgan tadqiqotlar shuni ko'rsatdiki, nikoh sifati yoki qoniqish munosabatlarning barqarorligi yoki beqarorligining asosiy ko'rsatkichlaridan biri hisoblanadi (masalan, Karney va Bredberi, 1995); Shunday qilib, biz ushbu hisobotda ushbu ikki o'zaro bog'liq tushunchani birgalikda ko'rib chiqamiz.

Empirik topilmalar: SES va er-xotin munosabatlari 2000 yildan

2009 yilgacha bo'lgan tadqiqotlar shuni ko'rsatdiki, yuqori SES ajralish va ajralish xavfini kamaytiradi, shuningdek, ishqiy birlashmalarda qoniqish va baxt darajasini oshiradi (Qarang: Karney va Bredberi, 2005). Misol uchun, so'nggi 10 yil davomida olib borilgan tadqiqot hisobotlari shuni ko'rsatdiki, yuqori darajadagi ta'lim darajasi ko'proq nikoh barqarorligi bilan bog'liq (masalan, Heaton, 2002; Martin, 2006; Orbuch, Veroff, Hassan va Horrocks, 2002). Xuddi shunday, bir qator hisobotlar ko'proq daromad va moliyaviy resurslar nikoh barqarorligi bilan ijobiy bog'liqligini ko'rsatdi (masalan, Orbuch va boshq., 2002; Popenoe, 2007; South, 2001; Stanley, Amato, Jonson va Markman, 2006). Kambag'al oilalarning daromadlarini oshirishga qaratilgan eksperimental aralashuv dasturi haqidagi hisobotda Duncan va uning hamkasblari hatto ko'proq iqtisodiy daromadga ega bo'lgan oilalar nikoh barqarorligini ko'rsatishi haqida dastlabki dalillarni taqdim etishdi (Duncan, Huston va Weisner, 2007).

Nikoh sifatiga kelsak, yaqinda olib borilgan ikkita tadqiqot shuni ko'rsatdiki, yuqori ta'lim yutug'i nikohdan qoniqish bilan ijobiy bog'liqdir (Dakin & Wampler, 2008; Rauer, Karney, Garvan va Hou, 2008). Bundan tashqari, bir qator hisobotlar past daromad, moliyaviy beqarorlik yoki iqtisodiy muammolar nikoh sifatining past darajasi bilan bog'liqligini ko'rsatdi (masalan, Amato, But, Jonson va Rogers, 2007; Cutrona va boshqalar, 2003; Dakin & Wampler, 2008; Falke & Larson, 2007; Story, & Bradbury, 2005; Stanley va boshqalar). Ushbu tadqiqotlar ko'pincha daromad darajasidan ko'ra iqtisodiy bosim yoki moliyaviy tanglikni ko'rsatadigan o'lchovlardan foydalangan. Shu ma'noda ular Uayt va Rojers (2000) tomonidan iqtisodiy maqomning sub'ektiv ko'rsatkichlaridan foydalanishga doir xavotirlarga ochiq. Ammo ta'kidlash joizki, Amato va uning hamkasblari (2007) hisobotida daromad to'g'ridan-to'g'ri nikoh sifatiga, shuningdek bilvosita iqtisodiy bosim orqali bog'liqligini aniqladi.

Ayniqsa, hozirgi maqsadlar uchun muhim, Amato va boshqalar. (2007) daromad, ta'lim darajasi va kasbiy obro'-e'tiborning past darajalari nikohdagi muammolarning yuqori darajasi, nikoh baxtining kamligi va beqarorlikning kuchayishi bilan bog'liqligini ko'rsatdi. Bu tergovchilar juftliklar bilan o'tkazilgan ikkita keng so'rov haqida xabar berishdi, biri 1980 yilda, ikkinchisi 2000 yilda.

Tahlillarining bir qismi sifatida ular o'zlarining ijtimoiy tabaqaviy mavqeiga qarab er-xotinlar tipologiyasini yaratdilar. O'zaro munosabatlar turlariga quyidagilar kiradi: (a) kam ta'minlangan, yosh, yolg'iz maosh oluvchilar, (b) ishchilar sinfi, yosh, ikki tomonlama maosh oluvchilar, (c) ishlaydigan/o'rta sinf, an'anaviy yagona maosh oluvchi, (d) o'rta sinf, ikki tomonlama daromadli, tenglik va (e) yuqori o'rta sinf, gullab-yashnagan, asosan ikki tomonlama daromadli. O'z tahlillarida ular ilgari muhokama qilingan nikoh o'lchovlari SESga kutilgan tarzda mos kelishini ko'rsatdilar. Masalan, ajralishga moyilligi bo'yicha, eng kam ta'minlangan ikki guruh xabar bergan

eng katta nikoh beqarorligi, eng gullab-yashnagan juftliklar esa ajralish xavfining eng past ehtimolini qayd etdilar. Yuqori o'rtabaqadagi juftliklar, shuningdek, nikohdagi mojarolar va munosabatlardagi muammolarning eng past darajasi haqida xabar berishdi. Bundan tashqari, eng gullab-yashnagan guruh eng katta oilaviy baxtni va eng kam ta'minlangan ikki guruh o'z kasaba uyushmalari bilan eng past baxtni qayd etdi. Ushbu topilmalar so'nggi o'n yillikdagi tegishli tadqiqotlarning asosiy xabarini juda yaxshi aks ettiradi. O'rtacha iqtisodiy, ta'lim va kasbiy maqomning yuqoriligi nikoh barqarorligi va sifati bilan bog'liq.

Biroq, muhim savol - bu bir xil turdagi bashoratlar turmush qurmagan, birgalikda yashovchi juftliklar uchun mos keladimi. Afsuski, so'nggi o'n yil ichida kam tadqiqot SES va birgalikda yashovchi kasaba uyushmalarining sifati yoki barqarorligi o'rtasidagi munosabatlarga qaratilgan.

So'nggi o'n yil davomida olib borilgan tadqiqotlar shuni ko'rsatdiki, er-xotinlar bilan solishtirganda birgalikda yashash odatda kam ma'lumotga ega, past daromadli, past kasbiy obro'ga ega, kamroq ishonchli munosabatlar va erkaklar zo'ravonligi ko'proq (McLanahan, 2009; McLanahan & Percheski, 2008). Biroq, topilmalar er-xotin birlashmalari bilan solishtirganda birgalikda yashashdagi katta muammolar SESdagi farqlar natijasi ekanligini ko'rsatmadi (masalan, Xsueh, Morrison va Doss, 2009). Kamdan-kam uchraydigan tadqiqotda Vu va Pollard (2000) birgalikda yashovchi juftliklar barqarorligida iqtisodiy sharoitlarning rolini o'rganib chiqdilar. Ular iqtisodiy mahrumlik, turmush qurgan juftliklar bo'yicha oldingi tadqiqotlarga mos keladigan munosabatlarning beqarorligiga hissa qo'shganini aniqladilar. Uy xo'jaliklarining iqtisodiy ahvolidan umumiy pasayishi ular o'rgangan birgalikda yashovchi er-xotinlarning ajralish xavfini oshirdi.

Shu bilan birga, shaxsiy daromadlarning oshishi (uy xo'jaliklari o'rniga) ajralish ehtimolini ham oshirdi, bu esa birgalikda yashovchi juftliklar uchun "mustaqillik effekti" ni ko'rsatmoqda, bu er-xotinlar bo'yicha oldingi tadqiqotlar topa olmagan.

Oddiy qilib aytganda, ijtimoiy tabaqa yoki SES nikoh sifati va barqarorligi bilan ijobiy bog'liqligi va, taxminiy ravishda, birgalikda yashovchi sheriklar uchun bir xil natijalar bilan bog'liqligi haqida yaxshi dalillar mavjud. SES munosabatlar natijalarini bashorat qiladi degan tushunchaga mos keladigan topilmalarga qaramay, shuni ta'kidlash kerakki, bu erda ko'rib chiqilgan tadqiqotlarning aksariyati katta vakillik namunalari (masalan, Amato va boshq., 2007) kabi muhim uslubiy kuchli tomonlarga ega, shuningdek, diqqatga sazovordir. dizayn cheklovlari, masalan, bitta ma'lumot beruvchiga ishonish va vaqt davomida ma'lumot yo'qligi (masalan, Stanley va boshqalar, 2006). Kelgusi tadqiqot yo'nalishlari bo'yicha keyingi sharhlarda biz ushbu masalalarga qaytamiz. Biz ushbu hisobotning asosiy mavzusiga to'xtalamiz; ya'ni, SES va ishqi munosabatlar sifati va barqarorligi o'rtasidagi ijobiy bog'liqlik uchun mumkin bo'lgan tushuntirish. O'tgan o'n yillikdagi tadqiqotlarimizni ko'rib chiqishda biz ushbu masala bo'yicha nazariy jihatdan asoslangan tadqiqotlarning aksariyati to'liq yoki qisman *oilaviy stress modeli* (FSM) prognozlariga asoslanganligini aniqladik.

Romantik munosabatlarning oilaviy stress modeli (FSM).

"Oilaviy stress modeli" atamasi birinchi marta Konger va Elder (1994) tomonidan taklif qilingan. FSM iqtisodiy muammolar nikoh munosabatlarining yomonlashishiga olib keladi va nikoh beqarorligi xavfini oshiradi. FSMning asosiy e'tibori iqtisodiy sharoitlarga qaratilgan bo'lsa-da, biz u cheklangan ta'lim yoki kasbiy yutuqlarning ko'p ta'sirini o'z ichiga oladi deb taxmin qilamiz. Masalan, ta'lim hayot davomida daromadning muhim ko'rsatkichidir (Krieger va boshq., 1997) va kasbiy obro' va daromad o'rtasida kuchli ijobiy bog'liqlik mavjud (Treiman, 1976). Ushbu o'rnatilgan munosabatlarni hisobga olgan holda, ta'lim yoki kasbiy holatning oilaviy faoliyatga ta'sirining katta qismi iqtisodiy farovonlikdagi o'zgarishlar orqali bilvosita bo'lishini kutish oqilona. Shunday qilib, biz FSMning iqtisodiy bashoratlari bilan bog'liq topilmalar, ehtimol, SESdagi ta'lim va kasbiy farqlarni aks ettiradi deb taxmin qilamiz.

Konger va uning hamkasblari qishloq xo'jaligidagi og'ir tanazzulni boshdan kechirayotgan qishloq oilalari hayotiga moliyaviy muammolar qanday ta'sir qilganini tushuntirishga yordam berish uchun FSMni ishlab chiqdilar.

1980-yillardagi iqtisodiyot (qarang: Conger & Conger 2002, Conger va boshq., 2002). 1-rasmda iqtisodiy qiyinchilik ishqiy ittifoqdagi sheriklar uchun iqtisodiy bosimga olib keladi degan taklifdan boshlab nikoh va boshqa ishqiy munosabatlarning sifati va barqarorligiga FSM tomonidan bashorat qilingan. Qiyinchilik belgilariga past daromad, aktivlarga nisbatan yuqori qarzlilar va salbiy moliyaviy hodisalar (masalan, iqtisodiy talablarning ortishi, yaqinda daromadning yo'qolishi va ishning beqarorligi) kiradi. Ushbu qiyinchilik sharoitlar er-xotinlarga, birinchi navbatda, ular yaratadigan iqtisodiy bosim orqali ta'sir qilishi kutilmoqda, jumladan: (a) etarli oziq-ovqat va kiyim-kechak kabi ehtiyojlar bilan bog'liq qondirilmagan moddiy ehtiyojlar, (b) to'lovlarni to'lay olmaslik va (c) hatto zarur xarajatlarni ham qisqartirish (masalan, tibbiy sug'urta va tibbiy yordam). FSM ma'lumotlariga ko'ra, bunday bosim yoki zo'riqishlarning tajribasi iqtisodiy qiyinchiliklarga psixologik ma'no beradi (Conger & Conger, 2002; Conger va boshqalar, 2002). Ba'zi tadqiqotchilarning iqtisodiy bosim sub'ektiv taassurotlarni o'z ichiga oladi degan taklifidan farqli o'laroq (masalan, Uayt va Rojers, 2000), FSM bu oila faoliyatiga sezilarli ta'sir ko'rsatishi mumkin bo'lgan shaxs hayotidagi aniq voqealar deb hisoblaydi.

Model, iqtisodiy bosim yuqori bo'lganida, ishqiy sheriklar hissiy tanglik (masalan, depressiya, tashvish, g'azab va begonalashish) va xulq-atvor muammolari (masalan, moddalarni iste'mol qilish va g'ayrioddiy xatti-harakatlar) xavfini oshiradi (Conger va boshq., 2002). Moslashuvni kuchaytirishda iqtisodiy bosimning roli haqidagi bu taklif Berkovitzning (1989) umidsizlik-agressiya gipotezasini qayta shakllantirishidan kelib chiqadi. Berkovitz ko'rsatdiki, ko'plab stressli, asabiylashtiruvchi, jazolovchi yoki og'riqli hodisalar va sharoitlar odamlarda va boshqa hayvonlar turlarida tushkunlikdan g'azabga qadar kuchaygan hissiy qo'zg'alish yoki salbiy ta'sir bilan qonuniy ravishda bog'liq. FSM uchun iqtisodiy bosim Berkovitz tomonidan faraz qilingan hissiy tanglikni va xulq-atvor buzilishlarini kuchaytirish uchun og'riqli yoki asabiylashtiruvchi tajribalarni aks ettiruvchi konstruktivdir. FSM ma'lumotlariga ko'ra, iqtisodiy bosimga g'azablangan javoblar er-xotinlar mojarosi va umidsizlikni kuchaytirishi kutilmoqda, bu esa qo'llab-quvvatlovchi xatti-harakatlardan voz kechishga va yoqimli shovqinlarni kamaytirishga olib keladi. 1-rasmda ko'rsatilganidek, bu iqtisodiy stress jarayoni munosabatlar sifati va barqarorligining pasayishiga olib keladi.

So'nggi o'n yil ichida FSM ning ushbu jihatining bir nechta maxsus sinovlari modelga mos keladigan natijalarni berdi. Masalan, qishloq va shaharlik afro-amerikalik juftliklarni o'rganishda Conger va boshqalar. (2002) iqtisodiy qiyinchiliklar iqtisodiy bosimni bashorat qilishini aniqladi, bu esa o'z navbatida munosabatlardagi ikkala sherik uchun hissiy tanglikni kuchaytirdi. Kutilganidek, hissiy tanglik bu munosabatlardagi nizolarni kuchaytirdi. Bittasi Finlyandiya (Solantaus, Leinonen, & Punamaki, 2004) va janubiy Kaliforniyada (Parke va boshq., 2004) o'tkazilgan yana ikkita tadqiqot, shuningdek, qiyinchilikdan bosimgacha, qayg'udan mojarogacha bo'lgan bashoratlarni baholadi va shunga o'xshash natijalarni yaratdi. Shunisi e'tiborga loyiqki, Kaliforniya tadqiqotida Evropa amerikalik ($N = 111$) va meksikalik amerikalik ($N = 167$) juftliklarning alohida kichik namunalarini to'plangan va FSMning ishqiy munosabatlarga oid bashoratlari ikkala etnik guruh uchun ham amalga oshirilganligini aniqlagan. Kinnunen va Feldt (2004) 608 juftlikdagi Finlyandiya tadqiqotining kengaytirilgan bahosida FSMdagi barcha taxmin qilingan yo'llarni qo'llab-quvvatladilar va iqtisodiy bosim ba'zan nikohni moslashtirishga bevosita va bilvosita ta'sir ko'rsatishini ko'rsatdi. Iqtisodiy bosimning nikohdagi muammolarga to'g'ridan-to'g'ri ta'siri Koreyada (Kvon, Rueter, Li, Koh va Ok, 2003) va Turkiyada (Aytac & Rankin, 2009) o'tkazilgan tadqiqotlarda ham qayd etilgan. Shunday qilib, FSM gipotezalari AQShda ham, boshqa mamlakatlarda ham qo'llab-quvvatlangan bo'lsa-da, iqtisodiy bosim AQShdan tashqarida nikoh natijalariga bevosita va vositachi ta'sir ko'rsatishi ehtimoli ko'proq ekanligi haqida ba'zi dalillar mavjud. boshqa jamiyatlarda hozirgi vaqtda to'liq tushunilmagan turli madaniy va / yoki iqt

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, turli xil populyatsiyalar bilan takrorlangan dalillar mavjud bo'lib, FSM iqtisodiy qiyinchiliklar nikoh faoliyati bilan bog'liq bo'lgan stress jarayonlari haqida oqilona ma'lumot beradi. Ushbu stress jarayonining bir qismi iqtisodiy bosim yoki zo'riqish tushunchasini o'z ichiga oladi, biz ta'kidlaymizki, bu shunchaki sub'ektiv taassurot emas, balki moliyaviy tazyiq ostida bo'lgan odamlar hayotida sodir bo'ladigan salbiy hodisalarning haqiqiy tavsifi. So'nggi o'n yil ichida SES va ishqiy munosabatlarning FSM modelini qo'llab-quvvatlovchi dalillarga qaramay, ushbu tadqiqot muhim uslubiy kuchli tomonlarga va diqqatga sazovor cheklovlariga ega. Katta cheklov shundan iboratki, ushbu tadqiqotlarning barchasida ko'ndalang kesimli tadqiqot loyihalari qo'llanilgan va shuning uchun modelda tasvirlangan jarayonlarning vaqtinchalik tartiblanishi masalasi hal qilinmagan. Ilgari olib borilgan tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, bu tashvish biroq yumshatilgan, iqtisodiy bosim vaqt o'tishi bilan sherikning hissiy iztiroblari va nikohdagi nizolarning o'zgarishiga olib keladi (Conger, Rueter va Elder, 1999). Ushbu hisobotlarning bir nechta kuchli tomonlari orasida vakillik jamiyati namunalaridan foydalanish (masalan, Solantaus va boshq., 2004) va tadqiqot o'zgaruvchilarini baholash uchun bir nechta muxbirlardan foydalanish, shu jumladan juftlik o'zaro ta'sirini o'qigan kuzatuvchilardan foydalanish (masalan, Conger va boshq., 2002). Kelajakdagi tadqiqot yo'nalishlarini muhokama qilishda bu masalalarga keyinroq qaytamiz.

SESning bola rivojlanishidagi rolini ko'rib chiqishdan oldin, shuni ta'kidlash kerakki, SES va ishqiy munosabatlarning sifati o'rtasidagi munosabatlarning FSM talqini *sog'liqni saqlashning nomutanosibligi bo'yicha keng ko'lami tadqiqotlar maydoniga*, ijtimoiy va ijtimoiy jihatdan kuzatilishiga mos keladi. Iqtisodiy jihatdan nochor kattalar va bolalar jismoniy va ruhiy salomatlik muammolari uchun yuqori xavf ostida (masalan, Berkman & Kawachi, 2000; Herd, Goesling, & House, 2007; Kim & Durden, 2007; Link, 2008; Oakes & Rossi, 2003; Wickrama, Conger, Lorenz va Jung, 2008). Ushbu ish umumiy SES darajasi past bo'lgan kattalar turli xil sog'liq muammolarini rivojlanish xavfi o'rtachadan yuqori ekanligini ko'rsatadi. FSMning diqqatga sazovor cheklovi shundaki, u SESdan oilaviy munosabatlar sifatigacha bo'lgan oddiy rekursiv jarayonni tasvirlaydi. SESning kattalarning psixologik faoliyatiga va ishqiy munosabatlar sifatiga tavsiya etilgan ta'siridan, umuman olganda, kattalar rivojlanishiga ta'sir doirasini o'zgartirgandan so'ng, ancha murakkab, o'zaro bog'liq dinamika ishtirok etadi. Masalan, 1-rasmga qaytadigan bo'lsak, gipoteza qilingan oiladagi stress jarayonlarining yanada to'liq ifodalangan hisobi munosabatlar dinamikasidan kattalarning psixologik faoliyati va iqtisodiy muammolargacha bo'lgan teskari aloqalarni o'z ichiga oladi.

Masalan, turli tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, nikoh sifatining pastligi psixologik tanglik bilan bog'liq va odamlarning hissiy va xulq-atvor muammolari bo'yicha maslahat so'rashining asosiy sabablaridan biri hisoblanadi (masalan, Berscheid, 1999; Overbeek va boshq., 2006). Shunday qilib, biz vaqt o'tishi bilan iqtisodiy bosim ostida bo'lgan oilalar nafaqat FSM tomonidan tavsiflangan muammolarni boshdan kechirishini, balki bu munosabatlar muammolari kattalarning psixologik farovonligini va iqtisodiy qiyinchiliklarni muvaffaqiyatli hal qilish qobiliyatini yanada buzish uchun qayta aloqa qilishini kutamiz (qarang: Conger & Conger, 2002). Bundan tashqari, ota-onalar o'rtasidagi kelishmovchilik va munosabatlardan norozilik ota-ona va bola munosabatlariga o'tishi mumkin, bu esa oila muhitida nizo va tartibsizlikni kuchaytiradi va kattalar uchun psixologik va iqtisodiy muammolar uchun qo'shimcha xavf tug'diradi (masalan, Cui, Donnellan va Conger, 2007; Nelson, O'Brien, Blankson, Kalkins va Kin, 2009). FSM tomonidan tavsiflangan eng ekstremal munosabatlar natijasi haqiqiy ajralish yoki ajralishni o'z ichiga oladi. Birgalikda yashovchi va turmush qurgan juftliklar uchun bunday munosabatlarning buzilishi jismoniy va psixologik qiyinchiliklar va iqtisodiy dislokatsiyalar bilan bog'liq, ayniqsa ayollar uchun (masalan, Avellar & Smock, 2005; Blekesaune, 2008; Liu & Umberson, 2008; Uilyams va Dunne-Bryant, 2006; Chjan va Xeyvard, 2006). Ushbu topilmalar hayot davomida FSMni kengaytirishda ishlashi kutilayotgan o'zaro jarayonlarning turlarini ta'kidlaydi (1-rasm). Bundan tashqari, Amato va Cheadle (2005) shuni ko'rsatadiki, bir avlodda ajralish psixologik faoliyat, ta'lim darajasi va sifati uchun salbiy oqibatlarga olib keladi.

ko'p avlodlar o'rtasidagi oilaviy munosabatlar, bu kattalar rivojlanishi va oila a'zolarining kelajakdagi faoliyati uchun munosabatlarning buzilishi muhimligini yana bir bor ko'rsatadi.

SES ota-onalar va bolalar rivojlanishining bashoratchisi sifatida

So'nggi o'n yil ichida SES va bolalar bo'yicha tadqiqotlardagi hayajonli yangiliklardan biri kam ta'minlangan oilalar uchun aralashuv dasturlarini o'z ichiga olgan tasodifiy eksperimentlar shaklida bo'ldi. Ushbu tadqiqotlarda oilalar tasodifiy ravishda aralashuv yoki nazorat guruhiga tayinlanadi va aralashuvdan keyin guruhlar o'rtasida taqqoslashlar amalga oshiriladi. Ushbu eksperimental testlar daromad va bola rivojlanishi o'rtasidagi sababiy bog'liqlikning eng yaxshi dalillarini beradi. Ushbu tadqiqotlar natijalari shuni ko'rsatdiki, ushbu dasturlar ota-onalarning farovonligiga va bolalar va o'smirlarning rivojlanish natijalariga ijobiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Topilmalar ancha murakkab va bolaning yoshi yoki jinsi kabi bir qator omillarga bog'liq bo'lsa-da, oila daromadining yaxshilanishi ota-onalar va bolalar uchun foydali ta'sir ko'rsatishi mumkinligini ko'rsatadigan ko'plab dalillar mavjud (masalan. , Huston va boshqalar, 2005; Leventhal, Fauth, & Brooks-Gunn, 2005; Kostello va uning hamkasblari kvazi-eksperimental tadqiqot natijalarini ma'lum qilishdi, bu esa kambag'al jamiyatda kazino ochilgandan so'ng, ota-onalarning ish bilan bandligi va oila daromadining oshishi tadqiqotdagi bolalarning xatti-harakatlaridagi muammolarning kamayishi bilan bog'liqligini ko'rsatdi (Kostello, Kompton, Keeler va Angold, 2003).

SES va bolaning rivojlanishi o'rtasidagi mumkin bo'lgan sababiy bog'liqlikka oid ushbu dalillar to'plamini hisobga olgan holda, ushbu assotsiatsiyani hisobga oladigan oilaviy mexanizmlarni izlash yanada muhimroq bo'ladi. Shu munosabat bilan, SES va bolalar rivojlanishi bo'yicha so'nggi tadqiqotlar asosan ikkita nazariy asosga asoslanadi, ularning har biri deyarli faqat oilaviy boylik yoki daromadga qaratilgan (qarang: Conger & Donnellan, 2007; Gershoff, Aber, Raver, & Lennon, 2007; Yeung, Linver va Bruks-Gunn, 2002). Birinchi nazariy paradigma *oilaviy stress modelini* (FSM) er-xotinlar, shu jumladan ota-onalar o'rtasidagi munosabatlardan ota-onalar va bolalar o'rtasidagi munosabatlarga va oilaviy moliyaviy qiyinchiliklar ularga qanday salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkinligiga qadar kengaytirishni o'z ichiga oladi (Conger & Conger, 2002). Ikkinchi istiqbol, *investitsiya modeli* (IM) iqtisodiy resurslar ota-onalarning farzandlarining rivojlanishiga investitsiyalarini ko'paytirishni taklif qiladi va shu tariqa bolaning manfaati uchun to'planadigan keng ko'lamlı akademik va ijtimoiy vakolatlarni rag'batlantiradi (Bradley va Korvin, 2002; Mayer, 1997). Biz so'nggi o'n yillikda ijtimoiy sinf va bolalar bo'yicha empirik tadqiqotlarni FSM dan boshlab ushbu ikkita nazariy asoslar doirasida baholaymiz.

Oiladagi stress modeli (FSM) va bolalar rivojlanishi

2-rasmda FSM ning 1-rasmda ko'rsatilgan er-xotin munosabatlaridan bolalar hayotiga qadar kengayishi ko'rsatilgan: bu model iqtisodiy qiyinchiliklar birinchi navbatda ota-onalarning hayoti orqali bolalarning rivojlanishiga ta'sir qilishini taxmin qiladi. E'tibor bering, oiladagi iqtisodiy qiyinchiliklar va bosim faqat bilvosita ota-onalarning xatti-harakatlari va hissiy faoliyatiga ta'siri orqali bolalarning moslashishi bilan bog'liq. Ilgari biz faqat ishqiy sheriklarning holatlarini ko'rib chiqdik; ammo, model to'liq bo'lmagan oilalarga ham taalluqlidir, chunki faqat bolalari bilan yashovchi vasiylikdagi ota-ona ham iqtisodiy bosim yuqori bo'lganida hissiy yoki xulq-atvor muammolari xavfi yuqori bo'lishi kutiladi.

Modelga ko'ra, ota-onalarning iqtisodiy ta'sir ko'rsatadigan noto'g'ri moslashuvi 1-rasmga muvofiq ota-onalar o'rtasidagi munosabatlardagi muammolarni, shuningdek, bolalarni tarbiyalashda qo'pol, aralashmagan va nomuvofiq amaliyotlar kabi ota-onalarning muammolarini bashorat qiladi (Conger va Conger, 2002; Conger va boshq., 2002). . Tadqiqotlar shuni ko'rsatdiki, mojaro va chekinishning bashorati

nafaqat biologik ota-onalar, balki o'gay ota-onalar, turmush qurmagan ishqiy sheriklar va boshqa g'amxo'rlik munosabatlari, masalan, qiz va bolani birga tarbiyalayotgan onalar uchun ham amal qiladi (Conger va boshq., 2002). FSM, shuningdek, ota-onalar o'rtasidagi ziddiyat va munosabatlardagi muammolar ota-ona tarbiyasidagi uzilishlar bilan bevosita bog'liq bo'lishini taklif qiladi. Asosiy gipoteza shundan iboratki, ota-onaning buzilishi ota-onalarning qayg'ulari va ota-onalar o'rtasidagi ziddiyatlarning bola rivojlanishiga ta'sirini, shu jumladan vakolatli faoliyatning pasayishini (masalan, kognitiv qobiliyat, ijtimoiy kompetentsiya, maktab muvaffaqiyati va ota-onalarga bo'lgan bog'liqlik) ta'sirini vositachilik qiladi yoki tushuntiradi. (masalan, depressiya va tashvish belgilari) va tashqi (masalan, tajovuzkor va antisosial xatti-harakatlar) muammolari. To'liq bo'lmagan oilalar uchun g'amxo'rlik qiluvchilarning bir-biri bilan ziddiyatlari modeldan chiqarib tashlanishi yoki sobiq turmush o'rtog'i yoki hozirgi ishqiy sherigi bilan nizolar almashtirilishi mumkin, chunki iqtisodiy muammolar bu munosabatlarga ham ta'sir qilishi kutilmoqda (Conger va boshq., 2002).). FSMni ishlab chiqishda ushbu vositachilik yo'llariga chidamlilikni kuchaytiruvchi yoki zaiflikni kuchaytiruvchi omillar mavjud bo'lsa-da, 2-rasmdagi model bolalar hayoti uchun ushbu nazariy asosning asosiy qoidalarini beradi (Conger & Conger, 2002).

So'nggi o'n yil ichida ta'sirchan miqdordagi tadqiqotlar FSM tomonidan bashoratlarni 2-rasmda tasvirlangan konstruktsiyalar uchun bir xil yoki juda o'xshash belgilar yordamida qo'llab-quvvatladi. Ushbu tadqiqotlarning barchasi 2000 yildan beri o'z natijalarini e'lon qildi va ular keng etnik, geografik va tarkibiy o'zgarishlarni ifodalaydi. Ushbu tadqiqotlarda bolaning moslashuvi natijalari juda xilma-xil bo'lib, ular malakali rivojlanishni (masalan, akademik ko'rsatkichlar) va/yoki hissiy yoki xatti-harakatlarni aks ettiruvchi bir qator chora-tadbirlarni o'z ichiga oladi. Ota-onalarning xatti-harakatlari ijobiy g'amxo'rlik (masalan, iliqlik va ishtirok etish) va/yoki salbiy bola tarbiyasini (masalan, qo'pol va nomuvofiq) aks ettiradi. FSMga mos keladigan topilmalar quyidagilar bo'yicha xabar qilindi: (a) beshinchi sinf farzandlari bo'lgan 422 nafar ikki ota-ona yoki ikkita qaramog'idagi (masalan, qizi va buvisi) afro-amerikalik oilalar (Conger va boshq., 2002); (b) 5 yoshdan 12 yoshgacha bo'lgan bolalari bo'lgan 419 ta asosan ozchilik (57% afroamerikalik, 28% ispan) va to'liq ota-ona (83%) oilalar (Mistry, Vandewater, Huston va McLoyd, 2002); (c) 753 oila va 3 yoshdan 5 yoshgacha bo'lgan bolalarning milliy vakillik namunasi (Yeung, Linver va Bruks-Gunn, 2002); (d) Finlyandiyada 12 yoshdan 13 yoshgacha bo'lgan asosiy farzandi bo'lgan ikki ota-onadan iborat 527 oila (Solantaus, Leinonen va Punamaki, 2004); (e) Janubiy Kaliforniyaning shahar joylarida yashovchi beshinchi sinf o'quvchilarining Yevropa amerikalik ($N = 111$) va meksikalik amerikalik ($N = 167$) oilalari bo'yicha jamoatchilik tadqiqoti (Parke va boshq., 2004); (f) Kaliforniya shimolida yashovchi erta o'smir bolasi bo'lgan 444 xitoylik amerikalik oila (Benner va Kim, matbuotda); va (g) 493 oq va afro-amerikalik oilalar va maktabgacha yoshdagi bolalarni o'rganish (Linver, Brooks-Gunn va Kohen, 2002).

Ushbu turli xil tadqiqotlar bo'yicha replikatsiya darajasi juda ajoyib. Misol uchun, tadqiqotning to'rttasi alohida irqiy yoki etnik guruhlardan bo'lgan 2 ota-onadan iborat oilalarni jalb qildi: afro-amerikalik (Conger va boshq., 2002), fin (Solantaus va boshq., 2004), meksikalik amerikalik (Parke va boshq., 2004).) va Xitoy amerikalik (Benner & Kim, matbuotda). Ushbu tadqiqotlarning har biridan olingan natijalar FSMdagi faraz qilingan yo'llarning har biri uchun kamida bir oz qo'llab-quvvatladi. Strukturaviy tenglama modellarida barcha to'rtta tadqiqot ijobiy va statistik jihatdan ahamiyatli yo'llarni topdi: (a) iqtisodiy qiyinchilik ko'rsatkichlaridan iqtisodiy bosimga, (b) ota-onalarning hissiy iztirobiga iqtisodiy bosim, (c) ota-onalarning hissiy iztiroblari ota-onalar o'rtasidagi ziddiyatlarga, (d) ota-onalar o'rtasidagi to'qnashuvlar ota-onalarning samarali xatti-harakatlaridagi buzilishlar va (e) ota-onalarning bolalarni noto'g'ri moslashishiga. Ushbu topilmalar namunasi uchun eng katta istisno bu etnik guruhdagi ota-onalar o'rtasidagi mojaroda meksikalik amerikalik oilalar uchun sodir bo'lgan, bu to'g'ridan-to'g'ri bolaning noto'g'ri moslashishini bashorat qilgan.

FSM ning barcha yoki bir qismini to'g'ridan-to'g'ri takrorlash bilan bog'liq bo'lgan ushbu tadqiqotlarga qo'shimcha ravishda, boshqa tadqiqotlar qiziqarli kengaytmalar yoki o'zgarishlar haqida xabar berdi. Masalan, Gutman, McLoyd va Tokoyawa (2005) 305 kam daromadli afrikalik uchun FSMga mos natijalarni topdi.

Shahar ichidagi mahallalarda yashovchi erta o'smir bolalari bo'lgan amerikalik oilalar, shuningdek, o'z tahlillarida mahalla stressini o'rganish orqali modelni kengaytirdilar. Gershoff va uning hamkasblari (2007) 20 000 dan ortiq ota-onalar yoki ota-onalar va ularning 6 yoshli bolalaridan iborat milliy namunadagi ma'lumotlardan foydalanib, FSMga o'xshash, ammo turli yo'llar bilan etiketlangan konstruksiyalarni o'z ichiga olgan tadqiqotda FSM bashoratlarini qo'llab-quvvatladilar. Misol uchun, iqtisodiy bosim asosiy moddiy ehtiyojlarni qondirish va oylik to'lovlarni to'lash uchun resurslarning etarli emasligi ko'rsatkichlarini o'z ichiga olgan "moddiy qiyinchilik" sifatida kontseptsiyalangan. Yaqinda meksikalik amerikalik oilalar va bolalarning ikkita hisoboti FSM prognozlarini qo'llab-quvvatlaydi, ammo ularning iqtisodiy stress jarayoniga qo'shgan hissasini baholash uchun modelga madaniy omillarni qo'shadi (Behnke va boshq., 2008; White, Roosa, Weaver va Nair, 2009). Leinonen, Solantus va Punamaki (2003) shuningdek, instrumental va hissiy yordam Finlyandiya onalarini ota-onalarning xatti-harakatlariga iqtisodiy bosimning salbiy ta'siridan himoya qilishini ko'rsatdi. Bundan tashqari, Sobolewski va Amato (2005) FSM bolalarning kattalar yoshiga psixologik moslashuvini bashorat qilishini ko'rsatdi.

Mistry va uning hamkasblari asosiy FSM ning bir qator qiziqarli kengaytmalariga intilishdi. Misol uchun, 6 oydan 36 oygacha bo'lgan bolalari bo'lgan 1363 ta oila ma'lumotlaridan foydalangan holda, ular daromad va oilaviy jarayonlar orqali bolaning ijtimoiy va kognitiv natijalari o'rtasidagi vositachilik aloqasi kambag'al oilalar uchun kuchliroq ekanligini ko'rsatdi (Mistry, Biesanz, Teylor, Burchinal, & Koks, 2004). Mistry, Lowe, Benner va Chien (2008) 6 yoshdan 15 yoshgacha bo'lgan bolalari bo'lgan 516 ta, asosan, ozchilik va to'liq bo'lmagan oilalar ishtirokida o'tkazilgan tadqiqotda, iqtisodiy va iqtisodiy "qo'shimchalar" uchun qondirilmagan istaklar mavjudligini ko'rsatib, asosiy FSMni kengaytirdilar. ehtiyojlar iqtisodiy stress jarayonida muhim rol o'ynaydi. Ular, shuningdek, ma'lum moliyaviy boshqaruv strategiyalari va iqtisodiy yordamning norasmiy manbalari iqtisodiy qiyinchiliklarning salbiy ta'sirini yumshatishini isbotladilar. Nihoyat, Mistry, Benner, Tan, and Kim (2009) o'smirlarning iqtisodiy muammolar haqidagi tasavvurlari ota-onalarning iqtisodiy bosim haqidagi hisobotlari orqali bashorat qilinishi va o'smirlarning hisobotlari maktabdagi yutuqlar bilan bog'liq bo'lishini taxmin qildilar. Erta o'smir bolalari bo'lgan 444 xitoylik amerikalik oilalarni o'rganish asosida ularning natijalari kengaytirilgan modelga mos keldi; ammo, ular o'z tahlillarida oilaviy mojaro yoki ota-onalik kabi boshqa FSM vositachilarini o'z ichiga olmagan, shuning uchun o'smirlik tushunchalari tadqiqotda ushbu o'zgaruvchilar bilan iqtisodiy bosim bilan bevosita bog'liq bo'ladimi yoki yo'qmi noaniq bo'lib qolmoqda. Ilgari olib borilgan tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, ular bo'lmasligi mumkin (Conger, Conger, Matthews, & Elder, 1999).

Birgalikda olib borilgan ushbu tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, FSM iqtisodiy qiyinchiliklar oila a'zolariga, ijtimoiylashuv jarayonlariga va bolalar va o'smirlarning ijobiy yoki muammoli moslashuviga qanday ta'sir qilishini tushunish uchun juda yaxshi evristik modelni taqdim etadi. Shunisi e'tiborga loyiqki, hozirgi kunga qadar tadqiqotda ba'zi cheklovlar mavjud. Masalan, Barnett (2008) FSM va shunga o'xshash modellarni an'anaviy yadro oilasidan tashqariga chiqadigan yanada murakkab ijtimoiy tuzilmalarga kengaytirish kerakligini taklif qildi. McLanahan and Percheski (2008) yaqinda FSM ga juda o'xshash modelni taklif qildi, bu esa ushbu muammoni hal qilish uchun foydali vosita bo'lishi mumkin. Ular, masalan, ba'zi oila tuzilmalari kamroq iqtisodiy va ota-onalarning psixologik resurslari bilan bog'liqligini ta'kidladilar va bu cheklovlar ota-onalarning xatti-harakatlariga ta'siri orqali bolaning natijalariga ta'sir qilishini taklif qilishdi, bu FSMga juda o'xshash gipotezaviy jarayon. Bu erda muhokama qilingan tadqiqotlarning yana bir uslubiy cheklovi shundaki, ularning aksariyati kesmadir. Boshqa tomondan, ushbu tadqiqotlarda ko'plab uslubiy kuchli tomonlar mavjud, jumladan vakillik jamiyati namunalaridan foydalanish (masalan, Solantus va boshq., 2004), bir nechta oila a'zolarining hisobotlari (masalan, Parke va boshq., 2004) va ulardan foydalanish oiladagi o'zaro munosabatlarni tavsiflovchi kuzatuv ma'lumotlari (masalan, Mistry va boshq., 2002). Kelajakdagi tadqiqot yo'nalishlarini keyinroq muhokama qilishda ushbu metodologik masalalarga qaytamiz.

Investitsion model (IM) va bolalar rivojlanishi

IM, birinchi navbatda, oilaning boyligi va moliyaviy farovonligi tufayli rivojlanayotgan bolaga beriladigan afzalliklar bilan bog'liq. IM katta iqtisodiy resurslarga ega bo'lgan oilalar o'z farzandlarining rivojlanishiga sezilarli sarmoya kirita olishlarini taklif qiladi, holbuki ko'proq kam ta'minlangan oilalar yaqinroq oila ehtiyojlariga sarmoya kiritishlari kerak (Bradley va Korvin, 2002; Duncan va Magnuson, 2003; Linver va boshq., 2002; Mayer, 1997). Bolalarga investitsiyalar oilani qo'llab-quvvatlashning bir necha yo'nalishlarini o'z ichiga oladi, jumladan (a) ota-onalarni to'g'ridan-to'g'ri va ilg'or yoki ixtisoslashtirilgan repetitorlik yoki ta'limni qo'llab-quvvatlash orqali o'rganishni rag'batlantirish, (b) etarli oziq-ovqat, uy-joy, kiyim-kechak va tibbiy yordam bilan ta'minlash va (v) bolaning malakali rivojlanishiga yordam beradigan iqtisodiy jihatdan qulayroq mahallada yashash.

Umuman olganda, IM iqtisodiy farovonlik bolaning akademik va ijtimoiy muvaffaqiyatiga yordam beradigan bolalarni tarbiyalash faoliyati bilan ijobiy bog'liq bo'lishini bashorat qilmoqda. Garchi IM ota-onalarning ushbu turdagi investitsiyalariga ta'lim yoki kasbiy maqomning ta'sirini hisobga olmasa ham, Conger va Donnellan (2007) SESning ushbu belgilari oilaviy boylik yoki daromadga o'xshash ta'sirga ega bo'lishi kerakligini taklif qildi. Ya'ni, o'rtacha kasbiy maqomdan yuqori bo'lgan yaxshi ma'lumotli ota-onalar bolaning sog'lig'i va ta'limdagi muvaffaqiyati shaklida inson kapitalini rivojlantirishga ustuvor ahamiyat berishlari kerak. Bir nechta tadqiqotlar investitsiya modelining ikkita eng asosiy taklifini tasdiqladi; ya'ni, bolalik va o'smirlik davridagi oilaning daromadi kattalar davridagi akademik, moliyaviy va kasbiy muvaffaqiyat bilan ijobiy bog'liq (Bradley & Corwyn, 2002; Mayer, 1997; Teachman, Paasch, Day, & Carver, 1997) va bu oila daromadi o'z farzandlarining ijtimoiy, hissiy va kognitiv farovonligini oshirish uchun kutilayotgan ota-onalarning investitsiyalarini rag'batlantiradi (Bradley va Korvin, 2002; Mayer, 1997).

Biroq, ushbu sharhning maqsadlarida eng muhimi, so'nggi o'n yil ichida ota-onalar investitsiyalari SES va bolaning rivojlanishi o'rtasidagi bog'liqlikni tushuntirib beradigan IM gipotezasiga taalluqli topilmalardir. 2002 yilda nashr etilgan maqolada Linver va uning hamkasblari model tomonidan taklif qilingan empirik munosabatlar to'plamiga aniq dalillar keltirdilar. Ular tahlil qilish chog'ida tug'ilishdan 5 yoshgacha bo'lgan bolalarni keng ko'lamli, ko'p millatli o'rganishda ishtirok etgan bir necha yuz oila ma'lumotlaridan foydalanganlar. IMga muvofiq, investitsiya vositachisi (ya'ni, tilni rag'batlantirish, ranglar va raqamlarni o'rgatish, kitoblar va boshqa o'quv materiallari bilan ta'minlash va bolani 3 yoshdan 5 yoshgacha bo'lgan bolalarning kognitiv rivojlanishi bilan bog'liqlik) sezilarli darajada kamaydi. Uydan tashqarida o'rganish tajribasi) tahlillarga kiritildi. Bilvosita ta'sirlar testi, shuningdek, oila daromadlarining kognitiv rivojlanishiga ta'siri qisman ota-onalarning ushbu investitsiyalarining natijasi bo'lgan degan xulosani tasdiqladi. Tergovchilar, shuningdek, ota-ona investitsiyalari o'lchovi 3 va 5 yoshdagi bolalarning daromadlari va xatti-harakatlari muammolari o'rtasidagi bog'liqlikni to'liq vositachilik qilganligini aniqladilar. Shunga o'xshash tahlillar to'plamida 3 yoshdan 5 yoshgacha bo'lgan bolalari bo'lgan 753 oilaning milliy vakillik namunasi ma'lumotlaridan foydalangan holda, Yeung va boshqalar. (2002) oilaning daromadi, hech bo'lmaganda, ota-onalarning bolalarning barkamol rivojlanishiga investitsiyalari orqali bolaning natijalariga ta'sir ko'rsatishi haqida dalillarni topdi. Qizig'i shundaki, Linver va Yeung tadqiqotlari ham IM, ham FSM prognozlarini o'rganib chiqdi. Har bir tadqiqot shuni ko'rsatdiki, oiladagi stress jarayonlari xulq-atvor muammolarini yaxshiroq bashorat qiladi, ota-onalarning investitsiyalari esa kognitiv rivojlanishning yaxshi prognozchisidir.

Nihoyat, 20 000 dan ortiq ota-onalar yoki ota-onalar va ularning 6 yoshli bolalaridan iborat milliy namunadagi ma'lumotlardan foydalangan holda, Gershoff va uning hamkasblari (2007) ham FSM va IMning birgalikdagi testini o'tkazdilar. Yuqorida aytib o'tilganidek, ular FSM prognozlariga mos keladigan dalillarni topdilar. Ular, shuningdek, IMdan olingan umidlarni qo'llab-quvvatlashni namoyish etdilar. Ya'ni, ular oilaning daromadi ota-ona investitsiyalarini bashorat qilishini ko'rsatdi

bola uchun kognitiv rag'batlantiruvchi materiallarni sotib olish va bu investitsiyalar, o'z navbatida, ko'p jihatdan daromad va bolaning kognitiv rivojlanishi o'rtasidagi bog'liqlikni ta'minladi.

Hozirgina muhokama qilingan ikkita tadqiqotga muvofiq, ular shuningdek, IM tomonidan taklif qilingan sabab yo'llari, birinchi navbatda, tadqiqotda yosh bolalarning kognitiv rivojlanishini bashorat qilishini va FSM tomonidan taklif qilingan sabab yo'llari ijtimoiy hissiy rivojlanishni bashorat qilishini aniqladilar. Ushbu topilmalar kelajakdagi tadqiqotlarda qo'shimcha tekshirishni talab qiladi.

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, so'nggi o'n yillikdagi bir nechta tadqiqotlar IM tomonidan taklif qilingan meditatsion jarayonlarni daromaddan ota-ona investitsiyalariga va bolaning malakali rivojlanishiga qadar qo'llab-quvvatladi. Ushbu faraz qilingan vositachilik yo'li bo'yicha keyingi tadqiqotlar oilaning daromadi yoki boyligi hayot davomida rivojlanish afzalliklarini qanday etkazishi haqida qo'shimcha tushunchaga ega bo'lish uchun juda muhimdir. FSM bilan bog'liq tadqiqotlar kabi, ammo bu tekshiruvlar asosan kesma bo'lganligi va vaqt o'tishi bilan ma'lumot bermaganligi sababli azoblanadi. Ularning kuchli tomonlari orasida katta, vakil va xilma-xil namunalar va nazariy konstruksiyalarning ko'p ma'lumotli o'lchovlari mavjud. Kelajakdagi tadqiqot yo'nalishlarini keyinroq muhokama qilishda ushbu metodologik masalalarga qaytamiz.

Jismoniy shaxsdan SESga bashorat qilish

Hozirgacha ko'rib chiqilgan nazariyalar va topilmalar SES ijtimoiy sabablar nuqtai nazariga mos ravishda oila faoliyatiga va alohida oila a'zolarining hayotiga katta ta'sir ko'rsatishi kerakligini taxmin qiladi. Shu bilan birga, muqobil fikrlash yo'nalishi, shaxslarning xususiyatlari ularning ijtimoiy-iqtisodiy yutuqlarini ham, oilaviy munosabatlar sifatini ham shakllantiradi, deb taxmin qiladi. Ushbu fikrga ko'ra, SES va oila faoliyati o'rtasidagi aloqalar ijtimoiy tanlanish jarayonidan kelib chiqadi (masalan, Lerner 2003; Mayer 1997; Rowe va Rodgers, 1997). Ushbu nuqtai nazarni yaxshiroq tushunish uchun birinchi navbatda SESni aql va shaxsiyat kabi xususiyatlardagi individual farqlar potentsial ta'sir ko'rsatadigan rivojlanish natijalari to'plami sifatida kontseptsiyalash foydalidir. Nazariy jihatdan, qiyinchiliklarga qarshi turish kabi ijobiy individual xususiyatlar ijtimoiy va iqtisodiy afzalliklarning to'planishiga yordam beradi va ota-onadan bolalarga o'tadi. Yuqish usuli genetik bo'lishi mumkin (masalan, Rowe va Rodgers, 1997) yoki avlodlar o'rtasida ma'lum dispoziitsiya uslublarini ijtimoiy o'rganishni o'z ichiga olishi mumkin.

Muhimi, SES, oila jarayonlari, bolalar va o'smirlar rivojlanishi o'rtasidagi kuzatilgan assotsiatsiyalar ularning o'rtasidagi sababiy bog'liqlikdan emas, balki shaxsiy xususiyatlar va moyilliklarga umumiy bog'liqligidan kelib chiqadi degan fikrdir. Masalan, Mayer (1997 yil, 2-3-betlar) bolaning rivojlanishiga kelsak, "ish beruvchilar qadrlaydigan va to'lashga tayyor bo'lgan ota-onalarning fazilatlarini, masalan, ko'nikmalar, mehnatsevarlik, halollik, yaxshi sog'liq va ishonchlilik, shuningdek, ota-onalarning daromadlariga ta'siridan qat'iy nazar, bolalarning hayot imkoniyatlarini yaxshilash. Bu fazilatlarga ega bo'lgan ota-onalarning farzandlari, hatto ota-onalari ko'p daromadga ega bo'lmasa ham, yaxshi ishlaydi. Garchi ular o'z dalillarini ushbu jarayonlarda SESning roli bilan bog'laman bo'lsalar ham, Asendorpf (2002) va Lykken (2002) romantik munosabatlarning rivojlanishida shaxsiyat va genlarning ahamiyati haqida shunga o'xshash dalillarni keltirdilar. Qizig'i shundaki, McLanahan va Percheski (2008, 265-bet) oila tuzilishining bolalar rivojlanishiga ta'siri bo'yicha shunga o'xshash tanlov jarayonlarini taklif qilishdi, ular "ota-onalarning shaxslararo munosabatlari, ehtimol, ularning oila tarkibiga ham, ota-onalik qobiliyatlariga ham ta'sir qiladi. Shaxslararo munosabatlari past bo'lgan ota-onalarning farzandlari ota-onalarning ikkalasi bilan birga yashashidan qat'iy nazar, boshqa bolalarga qaraganda yomonroq oqibatlariga olib keladi".

Agar bu argumentlar to'g'ri bo'lsa, FSM va IM nikoh munosabatlari va bola rivojlanishida SES o'ynaydigan rolni haqiqiy sababiy hisoblarini taqdim etmasligi mumkin. Masalan, 2-rasmga qaytsak, ijtimoiy tanlov argumenti ijobiy xususiyatlarni taklif qiladi

Mayer (1997) tomonidan tasvirlangan ota-onalar iqtisodiy qiyinchilik va bosimga duchor bo'lishni kamaytiradi, ota-onalarning hissiy iztiroblari va ota-onalar o'rtasidagi nizolar ehtimolini kamaytiradi, tarbiya va ota-onalarning ishtirokini qo'llab-quvvatlaydi va bolaning farovonligiga olib keladi. Ushbu taklif FSM tomonidan bashorat qilingan iqtisodiy o'zgaruvchilar, oiladagi stress jarayonlari va bolaning rivojlanishi o'rtasidagi bog'liqliklar ushbu uchinchi o'zgaruvchilar ma'lumotlar tahliliga kiritilgandan keyin sezilarli darajada kamayadi yoki yo'q qilinadi, degan statistik kutishga olib keladi. Xuddi shu dalillar IM tomonidan taklif qilingan SES, ota-onalar investitsiyalari va bolaning rivojlanishi natijalari o'rtasidagi bog'liqliklarga nisbatan qo'llaniladi.

Ijtimoiy tanlanish farazlariga muvofiq, so'nggi o'n yillikda e'lon qilingan tadqiqotlar shuni ko'rsatdiki, bolalik va o'smirlik davridagi individual xususiyatlar va moyilliklar keyingi maqomga erishishni bashorat qiladi. Uzunlamas'na tadqiqotlar shuni ko'rsatdiki, shaxsiyat, tajovuzkorlik va kognitiv qobiliyatdagi erda paydo bo'ladigan individual farqlar balog'at yoshidagi daromad, kasbiy holat, iqtisodiy stress va ishsizlik kabi natijalarni bashorat qiladi (masalan, Donnellan, Konger, McAdams, & Neppel, 2009; Feinstein & Bynner, 2004; Shiner, Masten, & Roberts, 2004; Donnellan va uning hamkasblari (2009) shuningdek, o'smirlik davrida o'lchanadigan nevroitiklik, vijdonlilik va xushmuomalalik kabi xususiyatlar, hatto kelib chiqishi oilasida SESni nazorat qilgandan keyin ham balog'at yoshidagi ishqiy munosabatlar va ota-onalik amaliyoti sifatini bashorat qilishini ko'rsatdi.

Sodda qilib aytganda, so'nggi o'n yillikda olib borilgan tadqiqotlardan ba'zi bir dalillar mavjud bo'lib, ular bolalik va o'smirlik davridagi individual xususiyatlar keyingi SES va oilaviy munosabatlarga ta'sir qiladi, xuddi SES oilada rol o'ynaydi degan ijtimoiy sabab-bahoratga mos keladigan dalillar mavjud. dinamikasi va oila a'zolarining hayot yo'lining rivojlanishi. Conger va Donnellan (2007) SES va oilaviy hayot o'rtasidagi munosabatlarni to'liqroq tushunishni ijtimoiy sabablar va ijtimoiy tanlanish yondashuvlarini *interaksionistik model deb atagan narsaga birlashtirish orqali olish mumkinligini taklif qildi*. Endi biz e'tiborimizni ushbu kontseptual asosga qaratamiz va keyin kelajak uchun muhim nazariy va tadqiqot ustuvorliklarini ko'rib chiqamiz.

Interaktiv nuqtai nazar

Yaqinda ko'rib chiqilgan dalillarni hisobga olgan holda, oila dinamikasi va SES o'rtasidagi bog'lanishni yaratishda ijtimoiy sabablar va ijtimoiy tanlanish jarayonlari harakat qilishini nazarda tutuvchi keng qamrovli model eng nazariy va'da berishi mumkin. So'nggi o'n yillikdagi tadqiqotlar bunday yondashuvning foydali ekanligini ko'rsatmoqda. Masalan, Britaniyada tug'ilish bo'yicha ikkita milliy kohort tadqiqotlari ma'lumotlaridan foydalangan holda, Schoon va boshqalar. (2002) shuni ko'rsatdiki, bolaning kelib chiqishi oilasidagi past SES ijtimoiy sabablar g'oyasiga mos keladigan bolalik va o'smirlik yillari davomida past darajadagi akademik muvaffaqiyat va davomiy hayot stressini bashorat qiladi. Bolalarning kam akademik kompetentsiyasi va yuqori hayotiy stress, o'z navbatida, ijtimoiy tanlanish g'oyasiga muvofiq, bolalar kattalar yoshiga etganida, past SES bilan bog'liq edi. Xuddi shunday, Wickrama va uning hamkasblari (2008) kelib chiqishi oilasida past SES balog'at yoshiga o'tish davrida ham aqliy, ham jismoniy salomatlik muammolari xavfini oshirishini aniqladilar, bu esa o'z navbatida erda voyaga etgan yillarda iqtisodiy muammolar va yomon ijtimoiy vaziyatlarni bashorat qildi. Haas (2006) tomonidan juda o'xshash natijalar haqida xabar berilgan. Shunday qilib, interaksionistik nuqtai nazarga muvofiq, ushbu tadqiqotlar o'zaro jarayonni taklif qiladi, bunda erda SES katta yoshdagi SESga ta'sir qiladigan bolalarning shaxsiy xususiyatlarini bashorat qiladi.

Ushbu g'oyalar va topilmalarga asoslanib, 3-rasmda SES, oiladagi o'zaro ta'sir jarayonlari va bola rivojlanishining interaktiv modelimiz tasvirlangan. Konger va Donnellan (2007) tomonidan taklif qilingan oldingi istiqbolni kengaytiruvchi model tizimli ravishda ijtimoiy tanlanish va ijtimoiy sabab jarayonlarini keng qamrovli asosga kiritadi. ga mos keladi

Ijtimoiy sabablarga ko'ra, model ekzogen o'zgaruvchi, birinchi avlod ota-onalarining SES (G1) hayotining dastlabki yigirma yilligida ikkinchi avlod bolaning (G2) xususiyatlari va tabiatiga bevosita ta'sir ko'rsatishini taklif qiladi. FSM va IMga nisbatan ilgari muhokama qilingan oila dinamikasi turlari orqali bilvosita ta'sir. G1 oilaviy dinamikasiga iqtisodiy bosim, nikohdagi nizolar va ota-onalik amaliyoti kabi oilaviy stress jarayonlari hamda IM tomonidan taklif qilingan ota-onalarning maxsus investitsiyalari kiradi. Bundan tashqari, model G1 dan G2 SESgacha va G1 dan G2 gacha bo'lgan oila dinamikasida avlodlararo uzluksizlikni taklif qiladi. Ijtimoiy tanlash yondashuviga muvofiq, model G2 belgilari va moyilliklari G2 ning SES, oila dinamikasi va G2 bolalarining (G3) balog'at yoshida moslashishini bashorat qilishini taxmin qiladi. E'tibor bering, G2 SES va oila dinamikasi ham G3 bolaga ta'sir qilishi kutilmoqda, bu FSM va IMga muvofiq va ijtimoiy sabablar taxminiga mos keladi.

So'nggi ikkita hisobot interaktiv modelning bashoratlari mos keladigan dastlabki dalillarni topdi. Schofield va uning hamkasblari (matbuotda) erta o'smirlilik davridan boshlab o'rganilgan va ota-onaga aylangan 200 dan ortiq o'smirlarning jamoat namunasidan foydalangan holda, G2 o'smirlilik davrida G1 SES va G2 ga bo'lgan iliqlik va qo'llab-quvvatlash G2 bilan ijobiy bog'liqligini ko'rsatdilar. shaxsiyat xususiyatlari past nevroitiklik, yuqori xushmuomalalik va vijdonli, qat'iyatli ish axloqini o'z ichiga oladi. Bu xususiyatlar, o'z navbatida, balog'at yoshidagi G2 SESni va bolalarga ko'proq g'amxo'rlik va g'amxo'rlik qilishni bashorat qildi. Ular, shuningdek, kamroq iqtisodiy bosim, G2 hissiy iztirob va ota-onalar o'rtasidagi mojarolarni bashorat qilishdi. Shuningdek, modelga mos ravishda, G2 oilasidagi oilaviy o'zaro ta'sir jarayonlari G3 ning kutilgan yo'nalishlarda ijobiy moslashuvini (ya'ni, xavfsiz bog'lanish, so'z boyligi, akademik kompetentsiya va oiladagi ijtimoiy xulq-atvor) bashorat qildi va aksariyat hollarda munosabatlarni to'liq hisobga oldi. G2 shaxsiyati va G3 sozlamalari o'rtasida. Topilmalar, shuningdek, G1 SES to'g'ridan-to'g'ri G2 SES va G1 oila jarayonlari 3-rasmdagi modelga mos ravishda G2 oilasi jarayonlarini bashorat qilganligini ko'rsatdi.

Xuddi shu uzunlamasyna tadqiqot ma'lumotlaridan foydalangan holda, Martin va uning hamkasblari (matbuotda) interaktiv modelni baholashga boshqacha yondashishdi. G2 ning ijobiy xususiyatlarini o'rganish o'rniga, ular o'smirlilik davrida G2 muammoli xatti-harakatlariga e'tibor qaratdilar. Ularning topilmalari shuni ko'rsatdiki, birinchi avlodagi SES o'smirlilik davrida G2 ning antisosyal xatti-harakatlari bilan salbiy bog'liq. Shuningdek, ular G2 muammoli xatti-harakatlari keyingi G2 SES va bolalarga investitsiyalar bilan salbiy bog'liqligini, lekin oilaviy stress jarayonlari bilan ijobiy bog'liqligini ko'rsatdi. G2 oilalarining balog'at yoshidagi ushbu ijtimoiy xususiyatlari G3 g'ayrioddiy xatti-harakatlarining kutilgan yo'nalishlarida bashorat qilingan. Shunday qilib, Martin va Shofild tadqiqotlari interaksionistik nuqtai nazarga dastlabki yordam beradi. Ya'ni, voyaga etgunga qadar shaxsiy xususiyatlar SES va kattalar davridagi oilaviy jarayonlarni ijtimoiy tanlanish taxminiga mos ravishda bashorat qiladi va bu ijtimoiy va iqtisodiy xususiyatlar ijtimoiy sabablar taxminiga mos keladigan bolalarning keyingi avlodning moslashuvini bashorat qiladi. .

Yakuniy mulohazalar va kelajak yo'nalishlari

Ushbu sharh so'nggi o'n yil ichida SES va oilaviy hayotni o'rganish nazariy va empirik jihatdan rivojlanganligini ko'rsatadi. Nazariy ishlarni nazariy yagona yo'nalishi haqidagi oldingi taxminlardan tashqari, individual farqlar, SES va oilaviy munosabatlar o'rtasidagi o'zaro ta'sirga oid yangi nuqtai nazarga o'tdi. Bundan tashqari, so'nggi 10 yildagi empirik tadqiqotlar ushbu nazariy yutuqlarni qo'llab-quvvatlovchi muhim dalillarni taqdim etdi. Ushbu taraqqiyotni hisobga olgan holda, hozirgi savol kelgusi o'n yillikda ushbu ishni xuddi shunday rivojlantiradigan nazariy va tadqiqot ustuvorliklariga tegishli. Quyidagi sharhlar hozirgina ko'rib chiqilgan adabiyotlardan olingan

kelgusi 10 yil davomida soha uchun bir nechta istiqbolli yo'nalishlarni taklif qilish. Ushbu tavsiyalar quyidagilarga taalluqlidir: (a) SESni miqdoriy baholash va uning oilalar va oila a'zolariga ta'siri, (b) tadqiqot usullarini takomillashtirish, (c) joriy nazariy asoslarni ishlab chiqish va kengaytirish va (d) joriy etish. SES va oilaviy hayotni o'rganishga genetik ma'lumot.

Tavsiya ý1: SESni miqdoriy baholash

Bu erda ko'rib chiqilgan tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, so'nggi o'n yillikda ushbu sohadagi ko'pgina empirik va nazariy ishlar SESning iqtisodiy jihatlariga qaratilgan. SESning yana ikkita odatiy miqdoriy ko'rsatkichlari, ta'lim va kasbiy holat, asosan e'tiborga olinmagan, nazorat o'zgaruvchilari sifatida ishlatilgan yoki SESning umumiy indeksini yaratish uchun daromad bilan birlashtirilgan. Kelgusi o'n yillikda SESning ushbu ko'rsatkichlarini ajratish va ularning oilaviy hayotga nisbatan o'ziga xos va birlashtirilgan rollarini o'rganish muhim bo'ladi. Yuqorida ta'kidlab o'tilganidek, ta'lim daromadning ham, kasbiy maqomning ham asosiy omili hisoblanadi; shunday qilib, bitta konstruksiyaning statik ko'rsatkichlari bo'lishdan ko'ra, bu o'zgaruvchilar o'rtasida dinamik munosabatlar mavjud. Tadqiqotchilar uchun, masalan, ta'lim darajasining oila daromadiga va kasbiy yutuqlarga ta'sirini ko'rib chiqish muhim bo'ladi. Ushbu boshqa SES o'zgaruvchilari sifatida harakat qilishdan tashqari, ta'lim iqtisodiyotdagi pasayish davrida daromadlarning qisqarishining potentsial zararli ta'siridan himoya qiluvchi muhim shaxsiy resurs bo'lishi mumkin. FSM, IM va interaksionistik model kabi aniq nazariy modellarni kelgusida o'rganishda, faraz qilingan sabab jarayonlarida ta'lim, daromad va kasbiy maqomning o'ziga xos ta'sirini, shuningdek, ularning ta'sirini tushuntiradigan o'ziga xos vositachilarni ajratib olish muhim bo'ladi. qarang: Conger & Dogan, 2007; Duncan & Magnuson, 2003).

Tavsiya ý2: Tadqiqot metodologiyasini takomillashtirish

Bu erda ko'rib chiqilgan tadqiqotning yagona eng yorqin uslubiy nuqsoni nazariy tuzilmalar o'rtasidagi sabab-oqibat munosabatlarini taklif qiluvchi modellarni baholash uchun kesma ma'lumotlardan foydalanishni o'z ichiga oladi. Kesma tadqiqotlar yordamida FSM va IM prognozlarini sezilarli darajada takrorlash bo'lsa-da, bu metodologiya faqat faraz qilingan sabab-oqibat munosabatlariga nisbatan juda zaif xulosalarga olib kelishi mumkin. Kelgusi o'n yil ichida vaqt o'tishi bilan to'plangan ma'lumotlardan foydalangan holda ushbu modellarni sinovdan o'tkazish muhim bo'ladi. Shunday qilib, masalan, daromadning o'zgarishi ota-onalar va bolalarning moslashuvi va ularning oilaviy munosabatlari sifatining o'zgarishiga olib keladimi yoki yo'qligini aniqlash mumkin bo'ladi. Ushbu yondashuv, shuningdek, ota-onalarning hissiy iztiroblari ularning iqtisodiy qiyinchiliklarni muvaffaqiyatli yengish qobiliyatini pasaytirishi va shu tariqa vaqt o'tishi bilan oilaning moliyaviy muammolarini kuchaytirishi mumkinligi kabi qayta aloqa zanjirlarini ko'rib chiqishga imkon beradi (qarang: Conger & Conger, 2002). Darhaqiqat, iqtisodiyotdagi hozirgi tanazzul oilalarga iqtisodiy muammolarning kuchayishi va umid qilamanki, yaxshi iqtisodiy boyliklarning qaytishi qanday ta'sir qilishini o'rganish uchun tabiiy tajriba yaratadi. Ushbu turdagi passiv uzunlamasyna tadqiqot loyihalariga qo'shimcha ravishda, tergovchilar jamoada yangi kazino ochilganda Kostello va uning hamkasblari (2003) tomonidan o'tkazilgan kvazi-eksperimentlar uchun imkoniyatlar yaratadigan mahalliy iqtisodiyotdagi o'zgarishlardan foydalanishlari kerak. "Yangi umid" loyihasi kabi nazariy asoslangan eksperimental aralashuvlarga ham ko'proq e'tibor qaratish lozim (qarang Huston va boshq., 2005). Boshqa uslubiy yaxshilanishlar oilaning bir nechta ma'lumot beruvchilari va oilaviy munosabatlarning o'qitilgan kuzatuvchilari yordamida oila xususiyatlarini yaxshiroq o'lchash bilan bog'liq (masalan, Lorenz, Melby, Conger, & Xu, 2007; Mikelson, 2008:). Turli etnik, irqiy va milliy guruhlar uchun SES va oila faoliyatini baholaydigan qo'shimcha tadqiqotlar ham muhim ahamiyatga ega.

Tavsiya 3: Hozirgi nazariy asoslarni ishlab chiqish va kengaytirish

Ushbu sharh oilaviy stress (FSM), investitsiya (IM) va interaktiv modellar tomonidan yaratilgan farazlarga mos keladigan dalillarni topdi. Ushbu modellar bilan bog'liq keyingi muhim qadamlar quyidagilarni o'z ichiga oladi: (a) SES va oilaviy hayot o'rtasidagi munosabatlarga ularning nisbiy hissasini baholash, (b) potentsial muhim yangi vositachi o'zgaruvchilarni qo'shadigan ishlab chiqishlar va (c) shaxsiy, ijtimoiy va madaniy xususiyatlarni hisobga olish. modellarda taklif qilingan sabab yo'llarining ta'sirini o'zgartirishi (o'rtacha) mumkin bo'lgan omillar.

Tushuntirish modellarining qo'shma testlari - Birinchi masala bo'yicha, FSM va IM prognozlarini solishtiradigan deyarli hech qanday tadqiqot o'tkazilmagan. Ba'zi tadqiqotlar empirik testlarda ushbu modellarning cheklangan tomonlarini solishtirgan, ammo FSM ning katta elementlari (masalan, ota-onalar o'rtasidagi qarama-qarshiliklar) ushbu modellarni baholashda o'tkazib yuborilgan (masalan, Gershoff va boshq., 2007; Linver va boshq., 2002). Yeung va boshqalar, (2002). Kelgusi bir necha yil ichida to'liq FSM va IMning birlashtirilgan testlarini o'tkazish muhim bo'ladi, ular haqiqatan ham raqobatbardosh tushuntirish asoslari yoki yagona, keng qamrovli modelning bir-birini to'ldiruvchi jihatlari yoki yo'qligini aniqlash uchun. Bundan tashqari, modellarning qo'shma sinovlari oiladagi stress jarayonlari bolalar va o'smirlarning ijtimoiy hissiy rivojlanishini yaxshiroq tushuntirish yoki yo'qligini aniqlash uchun juda muhimdir, holbuki IMga kiritilgan ota-onalarning investitsiyalari kognitiv rivojlanishni yaxshiroq tushuntirishni ta'minlaydi, ilgari ko'rib chiqilgan ba'zi tadqiqotlarda ushbu hisobotda (masalan, Gershoff va boshqalar, 2007). Nihoyat, estrodiol model testlari, shuningdek, interaksionistik modelda tavsiya etilgan tanlov effektlari FSM va IM tomonidan taklif qilingan sabab-oqibat aloqalarini o'zgartiradimi yoki yo'qligini aniqlash uchun ota-onalarning shaxsiy xususiyatlari to'g'risidagi ma'lumotlarni o'z ichiga olishi kerak.

Yangi vositachilik yo'llari - Mistry va uning hamkasblari tomonidan ilgari ko'rib chiqilgan ish (2008, 2009) FSM tomonidan taklif qilingan stress jarayonida yangi tushuntirish yo'llarini taklif qildi. Misol uchun, ular o'smirlar va ota-onalarning iqtisodiy bosim tajribasi bolaning rivojlanishiga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkinligini aniqladilar. Gutman va boshqalarning hisoboti. (2005) shuningdek, daromaddan qo'shni stressdan oiladagi stress jarayonlari va o'smirlarning moslashuviga qadar qo'shimcha vositachilik yo'lini taklif qildi. Biz oiladan tashqariga qaraydigan va tengdoshlar, maktablar va jamiyat xususiyatlarini o'z ichiga olgan potentsial vositachilarga qaratilgan yangi tadqiqotlar FSM, IM va interaktiv modellarining tushuntirish kuchiga qo'shilishi mumkinligiga shubha qilamiz. Masalan, hozirgi oilaviy iqtisodiy sharoit (ijtimoiy sabab), ham ota-onalarning shaxsiy xususiyatlari (ijtimoiy tanlanish) ota-onalar va bolalar duch keladigan tengdoshlar, maktablar va mahallalarning xususiyatlariga va o'z navbatida psixologik farovonlikka ta'sir qilishi kerak. oila a'zolaridan.

Moderatsiya uchun testlar - Ilgari ko'rib chiqilgan tadqiqotlar FSM, IM va interaktiv modellardan bashoratlarni mo'tadillashirishi mumkin bo'lgan bir nechta turli omillarni taklif qildi. Kelgusi o'n yil ichida bu oldingi ishni kengaytiradigan yangi tadqiqotlar talab qilinadi. Ayniqsa, ushbu modellar bo'yicha bashoratlar bolaning yoshiga qarab o'zgarishini aniqlash uchun yangi tadqiqotlar muhim bo'ladi. Masalan, IM bo'yicha tadqiqotlar birinchi navbatda yosh bolalarni va FSM bo'yicha tadqiqotlar asosan katta yoshdagi bolalar va o'smirlarni qamrab olganligi sababli, oiladagi stress jarayonlari ijtimoiy va hissiy muammolar uchun eng muhim ekanligi ko'rsatilgan bo'lishi mumkin, chunki eng katta xavf bu qiyinchiliklar o'smirlik davrida ro'y beradi, holbuki IM yosh bolalarning kognitiv rivojlanishini eng yaxshi bashorat qiladi, chunki kognitiv rivojlanish va maktabga kirishga tayyorgarlik erta bolalik davridagi asosiy vazifalardir. Yosh bolalar bilan FSM va kattaroq bolalar va o'smirlar bilan IMni sinovdan o'tkazadigan qo'shimcha tadqiqotlar ushbu ikki nazariy asosda taklif qilingan rivojlanish ta'sirida haqiqiy yosh farqlari mavjudligini aniqlashga yordam beradi. SES bilan bog'liq oilaviy stressning salbiy ta'sirini bartaraf etishi mumkin bo'lgan omillarni ko'rib chiqadigan kelajakdagi tadqiqotlar ham muhim bo'ladi; ijtimoiy qo'llab-quvvatlash (masalan, Leinonen va boshq., 2003), targ'ib qiluvchi shaxsiy moyillik kabi

kattalar rolini samarali bajarish (masalan, Schofield va boshqalar, matbuotda) yoki ushbu modellarning turli etnik guruhlar bilan ishlash usulini o'zgartirishi mumkin bo'lgan madaniy farqlar (masalan, Parke va boshq., 2004).

Tavsiya 4: Genetik o'zgaruvchanlikni hisobga olish

Atrof-muhitdagi stressning individual moslashuvga ta'sir qilish uchun ma'lum genetik xususiyatlar bilan qo'shilishi to'g'risida dalillar ortib bormoqda (masalan, Guo, Roettger va Cai, 2008; Moffitt, Caspi va Rutter, 2006). Masalan, serotonin va dopaminni qayta ishlash bilan bog'liq genotiplardagi o'zgarishlar FSMga kiritilgan turdagi shaxslararo munosabatlar, moliyaviy qiyinchiliklar yoki shaxsiy qiyinchiliklar bilan bog'liq stresslarga javoban psixopatologiya xavfini oshirishi yoki kamaytirishi mumkin (Moffitt va boshq., 2006). . Keyingi 10 yil davomida ushbu istiqbolli tadqiqot yo'nalishlari SES va oilaviy hayot bilan bog'liq empirik va nazariy ishlanmalarga qo'shilishi kerak. Ishonamizki, ushbu to'rtta tavsiyaga e'tibor SES va oila faoliyati o'rtasidagi bog'liqlikni tushunishni yaxshilashga yordam beradi va bu jarayonda oilalar va oila a'zolari farovonligi uchun yaxshiroq siyosat va dasturlarni ilgari surishga yordam beradi.

Minnatdorchilik

Ushbu ishni qo'llab-quvvatlash Milliy Bolalar salomatligi va inson taraqqiyoti instituti, Giyohvandlik milliy instituti va Milliy ruhiy salomatlik instituti (DAO17902, HD047573, HD051746 va MH051361) grantlari hisobidan amalga oshirildi.

Ma'lumotnomalar

- Amato, PR; But, A.; Jonson, DR.; Rojers, SJ. Birgalikda yolg'iz: Amerikada nikoh qanday o'zgaruvchan. Boston: Garvard universiteti nashriyoti; 2007 yil.
- Amato PR, Cheadle J. Ajralishning uzoq davom etishi: ajralish va bolalar farovonligi uchta avlodlar. Nikoh va oila jurnali 2005;67:191–206.
- Angell, RC. Oila depressiyaga duch keladi. Nyu-York: Charlz Skribnerning o'g'illari; 1936 yil.
- Asendorpf, JB. Hayot davomida shaxsiy munosabatlarga shaxsiy ta'siri. In: Vangelisti, AL.; Reis, XT.; Fitzpatrick, MA., muharrirlar. O'zaro munosabatlardagi barqarorlik va o'zgarishlar. Nyu-York: Kembrij universiteti nashriyoti; 2002. b. 35-56.
- Avellar S, Smock PJ. Birgalikda yashovchi kasaba uyushmalarining tarqalishining iqtisodiy oqibatlari. jurnali Nikoh va oila 2005; 67: 315-327.
- Aytac IA, Rankin BH. Turkiyadagi iqtisodiy inqiroz va oilaviy muammolar: oiladagi stressni sinash model. Nikoh va oila jurnali 2009;71:756–767.
- Barnett MA. Murakkab oila tizimlarida iqtisodiy noqulaylik: iqtisodiy stressning kengayishi modellar. Klinik bolalar va oila psixologiyasi sharhi 2008; 11: 145-161. [PubMed: 18491229]
- Behne AO, MacDermid SM, Coltrane SL, Parke RD, Duffy S, Widaman KF. Meksikalik amerikalik va evropalik amerikalik ota-onalarning hayotida oilaning hamjihatligi. Nikoh va oila jurnali 2008;70:1045–1059.
- Benner AD, Kim SY. Xitoylik amerikalik o'smirlarning rivojlanish natijalarini tushunish: Oiladagi stress modelidan tushunchalar. O'smirlik bo'yicha tadqiqot jurnali. matbuotda.
- Berkman, L.F.; Kawachi, I., muharrirlar. Ijtimoiy epidemiologiya. Nyu-York: Oksford universiteti nashriyoti; 2000.
- Berkowitz L. Frustratsiya-agressiya gipotezasi: Tekshirish va qayta shakllantirish. Psixologik Axborotnoma 1989;106:59–73. [PubMed: 2667009]
- Berscheid E. Munosabatlar fanini yashillashtirish. Amerikalik psixolog 1999; 54: 260-266. [PubMed: 10217995]
- Blekesaune M. Hamkorlik o'tishlari va ruhiy iztiroblar: Vaqtinchalik tartibni o'rganish. Nikoh va oila jurnali 2008;70:879–890.
- Bredli RH, Korvin RF. Ijtimoiy-iqtisodiy ahvol va bolalar rivojlanishi. Psixologiyaning yillik sharhi 2002;53:371–399.

- Conger RD, Belsky J, Capaldi DM. Ota-onalarning avlodlarga o'tishi: Yakunlash maxsus bo'lim uchun sharhlar. *Rivojlanish psixologiyasi* 2009;45:1276–1283. [PubMed: 19702391]
- Conger RD, Conger KJ. O'рта G'arbiy oilalarda chidamlilik: istiqbolli, uzunlamasyna tadqiqotning birinchi o'n yilligidan tanlangan topilmalar. *Nikoh va oila jurnali* 2002;64:361–373.
- Conger RD, Conger KJ, Matthews LS, Elder GH Jr. O'smirlar iqtisodiy ta'sir qilish yo'llari moslashish. *American Journal of Community Psychology* 1999;27:519–541. [PubMed: 10573833]
- Conger, RD.; Dogan, SJ. Oilalarda ijtimoiy sinf va ijtimoiylashuv. In: Grusec, Joan E.; Hastings, Pol D., muharrirlar. *Ijtimoiylashuv nazariyasi va tadqiqotlari bo'yicha qo'llanma*. Nyu-York: Guilford Press; 2007. p. 433-460.
- Conger RD, Donnellan MB. Insonning ijtimoiy-iqtisodiy kontekstiga interaksionistik nuqtai nazar rivojlanish. *Psixologiyaning yillik sharhi* 2007;58:175–199.
- Conger, RD.; Elder, GH., Jr, muharrirlar. *Qiyin paytlarda oilalar: Amerika qishloqlarida o'zgarishlarga moslashish*. Hawthorne, NY: Aldine de Gruyter; 1994 yil.
- Conger RD, Ge X, Elder GH Jr, Lorenz FO, Simons RL. Iqtisodiy stress, majburiy oilaviy jarayon va o'smirlarning rivojlanish muammolari [Bolalar va qashshoqlik bo'yicha maxsus masala]. *Bola rivojlanishi* 1994;65:541–561. [PubMed: 8013239]
- Conger RD, Rueter MA, Elder GH Jr. Juftning iqtisodiy bosimga chidamliligi. *Shaxsiyat va ijtimoiy psixologiya jurnali* 1999;76:54–71. [PubMed: 9972553]
- Conger RD, Wallace LE, Sun Y, Simons RL, McLoyd VC, Brody G. Afro-amerikalik oilalardagi iqtisodiy bosim: oilaviy stress modelining takrorlanishi va kengayishi. *Rivojlanish psixologiyasi* 2002;38:179–193. [PubMed: 11881755]
- Costello EJ, Compton SN, Keeler G, Angold A. Qashshoqlik va psixopatologiya o'rtasidagi munosabatlar: Tabiiy tajriba. *Amerika Tibbiyot Assotsiatsiyasi jurnali* 2003; 290: 2023–2029. [PubMed: 14559956]
- Cui M, Donnellan MB, Conger RD. Ota-onalarning oilaviy muammolari o'rtasidagi o'zaro ta'sirlar va o'smirlarning ichki va tashqi xulq-atvori. *Rivojlanish psixologiyasi* 2007;43:1544–1552. [PubMed: 18020831]
- Cutrona CE, Russell DW, Abraham WT, Gardner KA, Melby JN, Bryant C, Conger RD. Qo'shnichilik konteksti va moliyaviy tanglik afro-amerikalik juftliklarda nikoh munosabatlari va nikoh sifatini bashorat qiluvchi omil sifatida. *Shaxsiy munosabatlar* 2003; 10: 389–409. [PubMed: 17955056]
- Dakin J, Wampler R. Pul baxtni sotib olmaydi, lekin bu yordam beradi: Oilaviy qoniqish, psixologik tanglik va past va o'рта daromadli klinika juftlari o'rtasidagi demografik farqlar. *Amerika oila terapiyasi jurnali* 2008; 36: 300-311.
- Donnellan MB, Conger KJ, McAdams KK, Neppl TK. Shaxsiy xususiyatlar va chidamlilik Iqtisodiy qiyinchiliklar va uning oqibatlari: kontseptual masalalar va empirik tasvirlar. *Shaxsiyat jurnali* 2009;77:1–31. [PubMed: 19076993]
- Duncan, GJ; Xyuston, AC; Vaysner, TS. Yuqori zamin: ishlaydigan kambag'allar va ular uchun yangi umid bolalar. Nyu-York: Rassel Seyj fondi; 2007 yil.
- Duncan, GJ; Magnuson, KA. Hollingshead bilan o'tish: Ijtimoiy-iqtisodiy resurslar, ota-onalar va bolalar rivojlanishi. In: Bornstein, MH.; Bredli, RH., muharrirlar. *Ijtimoiy-iqtisodiy ahvol, ota-ona tarbiyasi va bolaning rivojlanishi*. Mahwah, NJ: Erlbaum; 2003. b. 83-106.
- Ensminger, ME.; Fothergill, K. SESni o'lchashning o'n yilligi: u bizga nimani aytadi va bu erdan qaerga borish kerak. In: Bornstein, MH.; Bredli, RH., muharrirlar. *Ijtimoiy-iqtisodiy ahvol, ota-ona tarbiyasi va bolaning rivojlanishi*. Mahwah, NJ: Erlbaum; 2003. b. 13-27.
- Falke SI, Larson JH. Qayta turmush qurish sifatining nikohdan oldingi bashoratlari: klinisyenlar uchun ta'sir. *Zamonaviy oilaviy terapiya: Xalqaro jurnal* 2007; 29: 9-23.
- Feinstein L, Bynner J. Katta yoshdagi ijtimoiy-iqtisodiy holat, ruhiy salomatlik va muammoli xatti-harakatlar uchun o'рта bolalik davrida kognitiv rivojlanishning ahamiyati. *Bola rivojlanishi* 2004;75:1329–1339. [PubMed: 15369517]
- Gershoff ET, Aber JL, Raver CC, Lennon MC. Daromad yetarli emas: moddiy qiyinchiliklarni ota-onalar va bolalar rivojlanishi bilan bog'liq daromadlar bilan bog'lash modellari kiritish. *Bola taraqqiyoti* 2007;78:70–95. [PubMed: 17328694]
- Gomstyn A. 663 000 ishsiz so'raydi, qanday tiklanish? ABC News. 2009 yil 3 aprel;

- Guo G, Roettger ME, Cai T. Genetik moyilliklarning ijtimoiy boshqaruv modellariga integratsiyalashuvi. erkak yoshlar o'rtasida huquqbuzarlik va zo'rovonlik. *American Sociological Review* 2008;73:543–568.
- Gutman LM, McLoyd VC, Tokoyawa T. Moliyaviy tanglik, mahalladagi stress, ota-onalarning xatti-harakatlari va shahardagi afro-amerikalik oilalarda o'smirlarning moslashuvi. O'smirlik bo'yicha tadqiqotlar jurnali 2005;15:425–449.
- Haas SA. Salomatlikni tanlash va ijtimoiy tabaqalanish jarayoni: bolalik salomatligining ijtimoiy-iqtisodiy yutuqlarga ta'siri. *Salomatlik va ijtimoiy xulq-atvor jurnali* 2006; 47: 339-354. [PubMed: 17240924]
- Xiton TB. Qo'shma Shtatlarda nikoh barqarorligini oshirishga yordam beradigan omillar. *Oila jurnali Nashrlar* 2002;23:392–409.
- Poda P, Goesling B, House JS. Ijtimoiy-iqtisodiy holat va salomatlik: differensial ta'siri ta'lim va daromad va sog'liq muammolarining rivojlanishi. *Salomatlik va ijtimoiy xulq-atvor jurnali* 2007; 48: 223-238. [PubMed: 17982865]
- Xoff, E.; Laursen, B.; Tardif, T. Ijtimoiy-iqtisodiy ahvol va tarbiya. In: Bornstein, MH., muharrir. Ota-onalar tarbiyasi bo'yicha qo'llanma 2-jild: Ota-onalarning biologiyasi va ekologiyasi. 2. Mahwah, NJ: Laurens; 2002. b. 231-252.
- Hsueh AC, Morrison KR, Doss BD. Birgalikda yashash munosabatlaridagi muammolarning sifatli hisobotlari: Nikoh va tanishuv munosabatlarini taqqoslash. *Oila psixologiyasi jurnali* 2009;23:236–246. [PubMed: 19364217]
- Huston AC, Duncan GJ, McLoyd VC, Crosby DA, Ripke MN, Weisner TS, Eldred CA. Kam ta'minlangan ota-onalar uchun bandlikka ko'maklashish va qashshoqlikni kamaytirish siyosatining bolalarga ta'siri: 5 yildan keyin yangi umid. *Rivojlanish psixologiyasi* 2005;41:902–918. [PubMed: 16351336]
- Irvin N, Shin A. Ishni yo'qotish stimulni bo'g'ishi mumkin. *Washington Post*. 2009 yil mart; iyul; Karney BR, Bredberi TN. Nikoh sifati va barqarorligining bo'ylama yo'nalishi: nazariya, usul va tadqiqotlarni ko'rib chiqish. *Psixologik axborotnoma* 1995;118:3–34. [PubMed: 7644604]
- Karney BR, Bredberi TN. Nikohga kontekst ta'siri: siyosat va aralashuvga ta'sir. *Psixologiya fanining hozirgi yo'nalishlari* 2005;14:171-174.
- Karney, BR.; Story, LB.; Bredberi, TN. Kontekstdagi nikohlar: yangi turmush qurganlar o'rtasidagi surunkali va o'tkir stressning o'zaro ta'siri. In: Revenson, TA.; Kayser, K.; Bodenmann, G., muharrirlar. Er-xotinlarning stressni engish bo'yicha paydo bo'layotgan istiqbollari. *Vashington, DC: Amerika Psixologik Assotsiatsiyasi*; 2005. b. 13-32.
- Kim J, Durden E. Sog'liqni saqlashning ijtimoiy-iqtisodiy holati va yosh traektoriyalari. *Ijtimoiy fanlar va tibbiyot* 2007; 65: 2489–2502. [PubMed: 17765375]
- Kinnunen U, Feldt T. Iqtisodiy stress va er-xotinlar o'rtasidagi nikohni moslashtirish: ikki tomonlama tahlillar Daraja. *Yevropa ijtimoiy psixologiya jurnali* 2004;34:519–532.
- Krieger N, Uilyams DR, Moss N. AQSh sog'liqni saqlash tadqiqotlarida ijtimoiy sinfni o'lchash: tushunchalar, metodologiyalar va ko'rsatmalar. *Jamoat salomatligining yillik sharhi* 1997;18:341–378.
- Kvon XK, Rueter MA, Li MS, Koh S, Ok SW. Koreyadagi iqtisodiy inqirozdan keyingi nikoh munosabatlari: oilaviy stress modelini qo'llash. *Nikoh va oila jurnali* 2003;65:316–325.
- Leinonen JA, Solantaus TS, Punamaki R. Finlyandiya iqtisodiy bosim va ish yuki ostida ijtimoiy qo'llab-quvvatlash va ota-onalarning sifati: Oila tuzilishi va ota-ona jinsining roli. *Oila psixologiyasi jurnali* 2003;17:409–418. [PubMed: 14562464]
- Lerner, RM. SES ta'siri qanday? Rivojlanish tizimlarining istiqboli. In: Bornstein, MH.; Bredli, RH., muharrirlar. Ijtimoiy-iqtisodiy ahvol, ota-ona tarbiyasi va bolaning rivojlanishi. *Mahwah, NJ: Erlbaum*; 2003. b. 231-255.
- Leventhal T, Fauth RC, Bruks-Gunn J. Mahalladagi qashshoqlik va davlat siyosati: Nyu-York shahridagi bolalarning ta'lim natijalarining 5 yillik kuzatuv imkoniyatga ko'chish namoyishi. *Rivojlanish psixologiyasi* 2005;41:933–952. [PubMed: 16351338]
- BG bilan bog'laning. *Epidemiologik sotsiologiya va aholi va salomatlikning ijtimoiy shakllanishi. Salomatlik jurnali va ijtimoiy xulq-atvor* 2008; 49: 367-384. [PubMed: 19181044]
- Linver MR, Brooks-Gunn J, Kohen D. Oila jarayonlari daromaddan yosh bolalar rivojlanishiga yo'l sifatida. *Rivojlanish psixologiyasi* 2002;38:719–734. [PubMed: 12220050]
- Liu X, Umberson DJ. Ular o'zgarib turadigan vaqtlar: 1972 yildan 2003 yilgacha oilaviy ahvol va salomatlikdagi farqlar. *Journal of Health and Social Behavior* 2008;49:239–253. [PubMed: 18771061]

- Lorenz FO, Melby JN, Conger RD, Xu X. Kontekstning kuzatuv reytinglari va dushmanlik xatti-harakatlari haqidagi so'rovnoma hisobotlari o'rtasidagi yozishmalarga ta'siri: multitrait, multimetodli yondashuv. *Oila psixologiyasi jurnali* 2007;21:498–509. [PubMed: 17874935]
- Lykken, DT. Munosabatlar qanday boshlanadi va tugaydi: genetik nuqtai nazar. In: Vangelisti, AL.; Reis, XT.; Fitzpatrick, MA., muharrirlar. O'zaro munosabatlardagi barqarorlik va o'zgarishlar. Nyu-York: Kembrij universiteti nashriyoti; 2002. b. 83-102.
- Martin MJ, Conger RD, Schofield TJ, Dogan SJ, Widaman KF, Donnellan MB, Neppl TK. Ijtimoiy-iqtisodiy holat va muammoli xatti-harakatlarning interakSIONISTIK modelini baholash: avlodlar bo'ylab rivojlanish kaskadi. *Rivojlanish va psixopatologiya. matbuotda.*
- Martin SP. Qo'shma Shtatlardagi ayollarning ta'lim darajasi bo'yicha nikohni buzish tendentsiyalari. *Demografik tadqiqotlar* 2006;15:537–560.
- Mayer, S. Pul sotib ololmaydigan narsa: Oila daromadi va bolalarning hayot imkoniyatlari. Kembrij, MA: Garvard universiteti nashriyoti; 1997 yil.
- McLanahan S. Mo'rt oilalar va qashshoqlikning takror ishlab chiqarilishi. *Amerika Siyosiy va Ijtimoiy Fanlar Akademiyasining YILMONLARI* 2009;621:111–131.
- McLanahan S, Percheski C. Oila tuzilishi va tengsizliklarni ko'paytirish. *Sotsiologiyaning yillik sharhi* 2008;34:257–276.
- McLeod JD, Kaiser K. Bolalikdagi hissiy va xulq-atvor muammolari va ta'lim olish. *American Sociological Review* 2004;69:636–658.
- Mikelson KS. U aytdi, u shunday dedi: Otaning ishtiroki haqidagi ona va otaning xabarlarini solishtirish. *Nikoh va oila jurnali* 2008;70:613–624.
- Mistry RS, Benner AD, Tan CS, Kim SY. Oilaviy iqtisodiy stress va akademik farovonlik orasida Xitoy-Amerika yoshlari: o'smirlarning iqtisodiy tanglik haqidagi tasavvurlarining ta'siri. *Oila psixologiyasi jurnali* 2009; 23: 279-290. [PubMed: 19586191]
- Mistry RS, Biesanz JC, Taylor LC, Burchinal M, Cox MJ. Oila daromadi va uning maktabgacha yoshdagi bolalarning oilalarga moslashuvi bilan bog'liqligi, NICHD erta bolalarni parvarish qilishni o'rganishda. *Rivojlanish psixologiyasi* 2004;40:727–745. [PubMed: 15355162]
- Mistry RS, Lowe ED, Benner AD, Chien N. Oilaviy iqtisodiy stress modelini kengaytirish: aralash usullar yondashuvidan tushunchalar. *Nikoh va oila jurnali* 2008;70:196–209.
- Mistry RS, Vandewater EA, Huston AC, McLoyd VC. Iqtisodiy farovonlik va bolalarning ijtimoiy moslashuvi: etnik jihatdan xilma-xil kam daromadli namunadagi oila jarayonining roli. *Bola rivojlanishi* 2002;73:935–951. [PubMed: 12038561]
- Moffitt TE, Kaspi A, Rutter M. Psixopatologiyada o'lchangan gen-muhit o'zaro ta'siri. *Psixologiya fanining istiqbollari* 2006;1:5–27.
- Morris P, Duncan GJ, Clark-Kauffman E. Farovonlik islohoti davridagi bolalar farovonligi: rivojlanishdagi o'tishlarning siyosat o'zgarishiga sezgirligi. *Rivojlanish psixologiyasi* 2005;41:919–932. [PubMed: 16351337]
- Mueller CW, Parsel TL. Ijtimoiy-iqtisodiy ahvolni o'lchash choralarini muqobil variantlar va tavsiyalar. *Bola taraqqiyoti* 1981;52:13–30.
- Nelson JA, O'Brien M, Blankson AN, Kalkins SD, Keane SP. Oiladagi stress va ota-onalarning bolalarning salbiy his-tuyg'ulariga bo'lgan munosabati: tarqalish, o'zaro faoliyat va kompensatsion gipotezalarni sinovdan o'tkazish. *Oila psixologiyasi jurnali* 2009;23:671–679. [PubMed: 19803603]
- Oaks JM, Rossi PH. Sog'liqni saqlash tadqiqotlarida SESni o'lchash: joriy amaliyot va yangi yondashuv sari qadamlar. *Ijtimoiy fanlar va tibbiyot* 2003;56:769–784. [PubMed: 12560010]
- OECD, D. Iqtisodiy hamkorlik va taraqqiyot tashkiloti. Amerika Qo'shma Shtatlarining Iqtisodiy So'rovi 2008. 2008. www.oecd.org/eco/surveysdan olingan Ijtimoiy va shaxsiy munosabatlar jurnali 2002; 19: 179–202.
- Overbeek G, Vollebergh W, de Graaf R, Scholte R, de Kemp, Engels R. *DSM-III-R* kasalliklarining tarqalishi bilan nikoh sifati va nikohning buzilishining uzunlamasyna birlashmalari. *Oila psixologiyasi jurnali* 2006;20:284–291. [PubMed: 16756404]
- Parke RD, Coltrane S, Duffy S, Buriel R, Dennis J, Pauers J va boshqalar. Meksika-Amerika va Yevropa-Amerika oilalarida iqtisodiy stress, ota-onalar va bolalarni moslashtirish. *Bola rivojlanishi* 2004;75:1632–1656. [PubMed: 15566370]

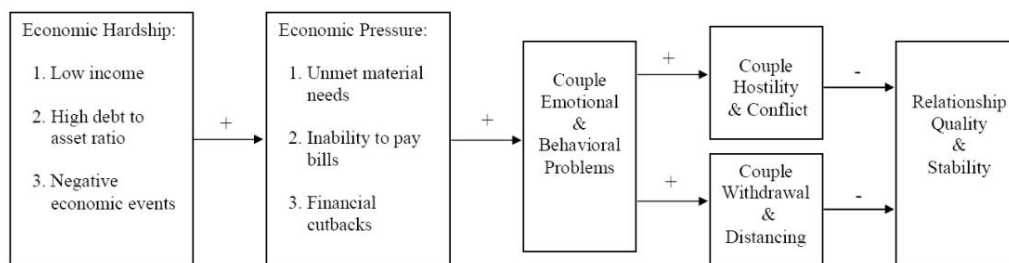
- Popenoe, D. Bizning kasaba uyushmalarimiz holati: Amerikada nikohning ijtimoiy salomatligi. Piscataway, NJ: the Milliy nikoh loyihasi; 2007 yil.
- Rauer AJ, Karney BR, Garvan CW, Xou V. Kontekstdagi munosabatlar xavfi: munosabatlardan qoniqishni tushunish uchun k m latif xavf yondashuvi. *Nikoh va oila jurnali* 2008;70:1122–1135. [PubMed: 19587840]
- Rou DC, Rodgers JL. Qashshoqlik va xulq-atvor: ekologik choralar tabiat va tarbiyami? *Rivojlanish sharhi* 1997;17:358–375.
- Schofield T, Martin MJ, Conger KJ, Donnellan MB, Neppi T, Conger RD. Avlodlararo Moslashuvchan funktsiyani uzatish: SES va inson rivojlanishining interaksionistik modelining sinovi. *Bola rivojlanishi. matbuotda.*
- Schoon I, Bynner J, Joshi H, Parsons S, Wiggins RD, Sacker A. Bolalikdan o'rta etuklikka o'tish uchun xavf tajribalarining konteksti, vaqti va davomiyligining ta'siri. *Bola rivojlanishi* 2002;73:1486–1504. [PubMed: 12361314]
- Skott, J.; Leonhardt, D. Sinf masalalari. Nyu-York: Times kitoblari; 2005. Hali ham bo'linadigan soyali chiziqlar. *The New York Times muxbirlarida*; p. 1-26.
- Shiner RL, Masten AS, Roberts JM. Bolalik shaxsiyati kattalar shaxsini va yigirma yil o'tgach hayot natijalarini bashorat qiladi. *Shaxsiyat jurnali* 2003;71:1145–1170. [PubMed: 14633061]
- Sobolevskiy JM, Amato PR. Oiladagi iqtisodiy qiyinchilik va bolalar psixologik voyaga etganida farovonlik. *Nikoh va oila jurnali* 2005;67:141–156.
- Solantaus T, Leinonen J, Punamaki RL. Iqtisodiy tanazzul davrida bolalarning ruhiy salomatligi: Finlyandiya oilaviy iqtisodiy stress modelini takrorlash va kengaytirish. *Rivojlanish psixologiyasi* 2004;40:412–429. [PubMed: 15122967]
- Janubiy SJ. Ajralishning geografik konteksti: mahallalar muhimmi? *Nikoh va oila jurnali* 2001;63:755–766.
- Stanley SM, Amato PR, Jonson CA, Markman HJ. Nikohdan oldingi ta'lim, nikoh sifati va nikoh barqarorligi: katta, tasodifiy uy xo'jaligi so'rovi natijalari. *Oila psixologiyasi jurnali* 2006;20:117–126. [PubMed: 16569096]
- Teachman, JD.; Paasch, KM; Kun, RD.; Karver, KP. O'smirlik davrida va undan keyingi davrda qashshoqlik ta'lim yutug'i. In: Duncan, GJ.; Brooks-Gunn, J., muharrirlar. *Kambag'al bo'lib o'sishning oqibatlari*. Nyu-York: Russell Sage Foundation Press; 1997. bet. 382-418.
- Treyman DJ. Tarixiy ma'lumotlardan foydalanish uchun standart kasbiy obro' shkalasi. *Fanlararo tarix jurnali* 1976;7:283–304.
- AQSh aholini ro'yxatga olish byurosi. Tarixiy daromad ma'lumotlari: Joriy Aholi So'rovi jadvallari. 2009. <http://www.census.gov/hhes/www/income/histinc/histinctb.html> dan 2009-yil 25-sentabrda olindi.
- AQSh Mehnat statistikasi byurosi. Joriy Aholi So'rovidan olingan ishchi kuchi statistikasi Tinch aholining bandlik holati. 2009 yil
- AQSh Savdo vazirligi, Iqtisodiy tahlil byurosi. 1.1.1-jadval. dan foiz o'zgarishi real yalpi ichki mahsulotda oldingi davr [foiz]. 27 avgust, 2009 yil
- White L, Rogers SJ. Iqtisodiy sharoitlar va oilaviy natijalar: 1990-yillarning sharhi. *Nikoh va oila jurnali* 2000;62:1035–1051.
- Oq RMB, Roosa MW, Weaver SR, Nair RL. Meksikalik amerikalik oilalarda ota-ona tarbiyasiga madaniy va kontekstual ta'sir. *Nikoh va oila jurnali* 2009;71:61–79. [PubMed: 20126298]
- Wickrama KAS, Conger RD, Lorenz FO, Jung T. O'smirlikdan yosh voyaga etgunga qadar depressiya belgilarining oilaviy antetsedentlari va oqibatlari: Hayot kursini o'rganish. *Salomatlik va ijtimoiy xulq-atvor jurnali* 2008; 49: 468-483. [PubMed: 19181050]
- Uilyams K, Dunne-Bryant A. Ajralish va kattalarning psixologik farovonligi: jins va bola yoshining rolini aniqlashtirish. *Nikoh va oila jurnali* 2006; 68: 1178-1196.
- Vu Z, Pollard MS. Iqtisodiy sharoitlar va nikohdan tashqari birgalikda yashashning barqarorligi. *jurnali Oila masalalari* 2000;21:303–328.
- Yeung WJ, Linver MR, Bruks-Gunn J. Yosh bolalar rivojlanishi uchun pul qanday ahamiyatga ega: Ota-onalar sarmoyasi va oilaviy jarayonlar. *Bola rivojlanishi* 2002;73:1861–1879. [PubMed: 12487499]

Chjan Z, Xeyvard MD. Jins, oilaviy hayot kursi va kech o'rta yoshdagi yurak-qon tomir kasalliklari.
Nikoh va oila jurnali 2006; 68: 639-657.

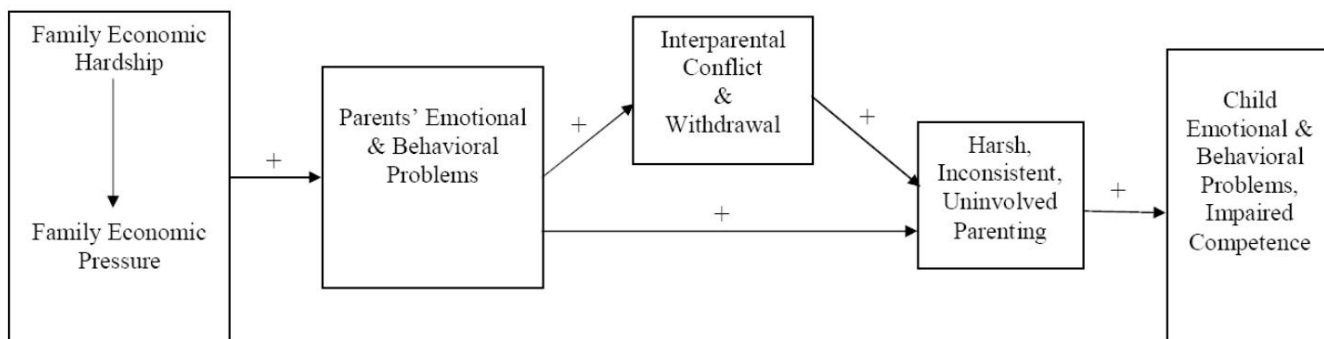
NIH-PA Muallif qo'lyozmasi

NIH-PA Muallif qo'lyozmasi

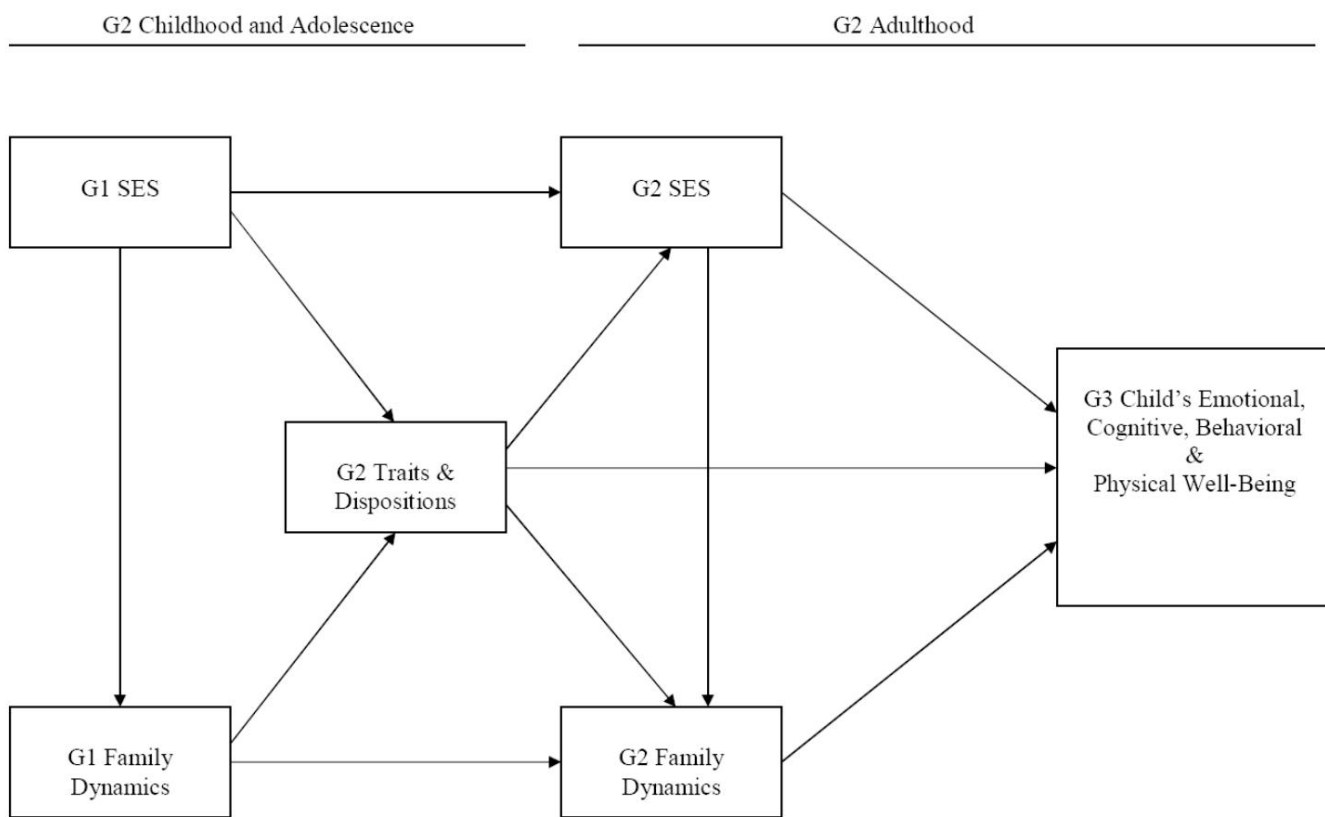
NIH-PA Muallif qo'lyozmasi

1-rasm.
Ishqiy munosabatlarning oilaviy stress modeli.

2-rasm.
Oiladagi stress modelini bolalar hayotiga kengaytirish.

3-rasm.
Interaktiv model.